

Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä

Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön

Opetusministeriön julkaisuja 2008:12

Cecilia von Brandenburg

Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä

Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön

Opetusministeriön julkaisuja 2008:12

Cecilia von Branderburg

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

www.minedu.fi
www.minedu.fi/OPM/Julkaisut

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR)/kulttuuriteemaryhmä
www.maaseutupolitiikka.fi

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala, Opetusministeriö
Kuvat / Bilderna: Kari Nuutinen
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet 2008

ISBN 978-952-485-515-0 (nid.)
ISBN 978-952-485-516-7 (PDF)
ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja 2008:12

Kiitokset

Selvityksen laatimisen ensimmäisessä vaiheessa 2005-2006 kirjoitustyötä oli tukemassa ohjausryhmä (Liite), jolle haluan osoittaa lämpimät kiitokseni. Haluan kiittää myös laajaa ulkopuolista asiantuntijaryhmää, joka antoi asiantuntevaa palautetta selvityksen jatko-työstämiseen keväällä 2006. Selvityksen viimeistelyvaiheessa ovat Teija Löytönen ja Kari Nuutinen Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osastolta sekä Viivi Seirala, Maija Niskavirta ja Heli Rintahaka opetusministeriöstä antaneet tärkeän tukensa kirjoitustyössä, josta parhaimmat kiitokseni.

Erityiskiitokset haluan osoittaa Esa Pirnekselle opetusministeriöstä hänen asiantuntevalle työpanokselleen kappaleen yksi muotoilussa.

Lämpimät kiitokset Pirkko Liisi Kuhmoselle opetusministeriöstä innostavasta tuesta kirjoittamisen eri vaiheissa.

Cecilia von Brandenburg

Tiivistelmä

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Kulttuuriohjelma sisältää toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005-2008. Yksilöiden näkökulmasta tarkasteltuna kulttuurin kulutuksella ja sellaisilla kulttuuriharrastuksilla, joissa ihminen on mukana katsojana tai kuuntelijana, on positiivista vaikutusta terveydentilaan. Taideharrastukset synnyttävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja, jotka auttavat ihmisiä hallitsemaan elämää paremmin. Opetusministeriö ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuuriteemaryhmä käynnisti kesällä 2005 kartoitusprojektin, jonka tuloksena syntyi toukokuussa 2006 alustava selvitys Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä, jonka pohjalta nyt käsillä oleva selvitys on syntynyt.

Tässä selvityksessä tarkastellaan erityisesti niitä taidepohjaisia hankkeita, jotka ilmenevät sosiaalisissa yhteyksissä mahdollistaen uusia kohtaamisia sektorien välisille rajapinnoille. Taide, taiteen soveltava käyttö, taiteelliset tutkimusmenetelmät sekä taiteen keinoin tapahtuva tutkimuksellinen toiminta tarjoavat innovatiivisia ja kestävän kehityksen mukaisia muutosagentteja hyvinvoinnin tukemisessa ulottuessaan muun muassa taloudelliseen toimintaan, alueelliseen, paikalliseen kehittämistyöhön, sosiaali- ja terveystoimeen, muihin yhteiskunnan palveluihin ja työelämän käytäntöihin.

Työn tuloksena syntyi toimenpide-ehdotuksia joiden avulla voidaan lisätä ja tehostaa sosiaali-, terveyssektorin sekä työ- ja kulttuurielämän toimijoiden välistä yhteistyötä niin hallinnon kuin käytännön tasolla.

Avainsanat

Kulttuuri, hyvinvointi, soveltava taide, alueellisuus, sosiaali- ja terveystoimi, palvelut, työelämä

Sammandrag

Kulturprogrammet av Landsbygdspolitikens samarbetsgrupp innehåller åtgärder för att främja verksamhetsbetingelserna för kulturen på landsbygden för åren 2005-2008. Sett ur individens synvinkel har kulturkonsumtion och sådana kulturaktiviteter där människan medverkar som åskådare eller åhörare en positiv effekt på hälsotillståndet. Konstintressen skapar gemenskap och nätverk som hjälper människor att hantera olika livssituationer bättre. Undervisningsministeriet och kulturtemagruppen i landsbygdspolitikens samarbetsgrupp startade sommaren 2005 ett kartläggningsprojekt, som i maj 2006 resulterade i en preliminär utredning om sambanden mellan kultur och välfärd, på basis av vilken den föreliggande utredningen har kommit till.

I denna utredning granskas särskilt de konstrelaterade projekt som uppkommer i sociala sammanhang och möjliggör nya möten i kontaktytorna mellan sektorerna. Konst, tillämpande användning av konst, konstnärliga forskningsmetoder samt forskningsverksamhet med konstens metoder erbjuder innovativa förändringsagenter som utgår från en hållbar utveckling och som vid stödjandet av välfärden även sträcker sig till bl.a. ekonomisk verksamhet, regionalt, lokalt utvecklingsarbete, social- och hälsovårdsväsendet, övriga samhällsliga tjänster och praxis i arbetslivet.

Arbetet utmynnade i åtgärdsförslag med vars hjälp man kunde utöka och effektivisera samarbetet mellan aktörerna inom social-, hälsovårdssektorn och via arbets- och kulturlivet både inom förvaltningen och på det praktiska planet.

Nyckelord

Kultur, välfärd, tillämpande konst, regionala aspekter, social- och hälsovårdsväsendet, service, arbetslivet.

Abstract

The cultural programme of the Rural Policy Committee contains measures geared to improve conditions for culture in the rural areas over the period 2005-2008. From the standpoint of individuals, cultural consumption and cultural pursuits in which people are involved as audience have a positive effect on health. Art hobbies create a sense of community and networks which support people in life management. The Ministry of Education and the cultural theme group of the Rural Policy Committee launched a survey in summer 2005. The report in hand is based on the subsequent report on the links between culture and well-being published in 2006.

This report focuses on art-based projects which find expression in social contexts, creating new encounters at the interface of different sectors. Art, applied use of art, research methods in art and research by the medium of art offer innovative factors for change that are consistent with sustainable development and extend to economic activity, regional and local development, social and health services, other social services and workplace practices.

The report puts forward proposals for further measures for increasing cooperation between the social, health, labour and cultural sectors both at the administrative and practical level.

Sisältö

	Tiivistelmä	4
	Sammandrag	5
	Abstract	6
	Lukijalle	8
	Johdanto	11
	Johtopäätöksistä jatkotoimenpiteisiin	12
1	Kulttuuri ja hyvinvointi	16
2	Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteiset tekijät	19
3	Kulttuuri ja hyvinvointi ohjelma- ja strategiatyössä	23
4	Kulttuuri hyvinvoinnin edistäjänä alue- ja maaseutupolitiikassa	27
5	Kulttuuri ja työhyvinvointi	29
6	Kulttuuritoiminta sosiaali- ja terveysalalla	32
7	ITE-taide ja oma vapaus	35
8	Yhteisötaide ja osallisuus	36
9	Kolmannen sektorin merkitys	37
10	Esimerkkejä hankkeista eri aihealueilta	38
	10.1 Taide arjen hyvinvoinnissa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa	38
	10.2 Lapset ja nuoret, koulutus ja vapaa-aika	39
	10.3 Terveys ja kulttuuri	40
	10.4 Yhteisölähtöisyys	41
	10.5 Kulttuurinen senioritoiminta	43
	10.6 Kulttuurituotanto ja toimijaverkostot	44
	Lähdeluettelo	45
	Liite	48

Lukijalle

Taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvointinäkökulmasta toteutuu sosiaalisuuden - osallistumisen ja yhdessä olemisen - ja itsensä toteuttamisen kautta. Hyvinvointinäkökulmasta tarkasteltuna olennaista on osallistuminen ja onnistumisen kokemuksen turvaaminen ja niistä seuraava elämyksellisyys ja ilo.

Kulttuuri vahvistaa yhteisöjen sosiaalista pääomaa eli luottamukseen ja sosiaalisiin verkostoihin pohjautuvaa kykyä toimia yhteisten päämäärien hyväksi. Juuri kulttuurin keinoin yhteisöjen elinvoima ja yhteenkuuluvuus voivat vahvistua. Sosiaalinen pääoma onkin yksi keskeinen paikallistalouksien menestymistä ja ihmisten hyvinvointia paikallisyhteisöissä selittävä tekijä.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Kulttuuriohjelma sisältää toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005-2008. Kulttuuriohjelmassa todetaan, että yksilöiden näkökulmasta tarkasteltuna kulttuurin kulutuksella ja sellaisilla kulttuuriharrastuksilla, joissa ihminen on mukana katsojana tai kuuntelijana, on positiivista vaikutusta terveydentilaan. Taideharrastukset synnyttävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja, jotka puolestaan auttavat ihmisiä hallitsemaan elämää paremmin. Lisäksi ohjelmassa todetaan, että kulttuuri ja taide ovat merkittäviä työvälineitä hoitotyössä ja että kulttuurista näkökulmaa voisi viedä hyvinvointisektorin sisään osana julkisten hyvinvointipalveluiden uudelleenorganisoinnista ja uusia tuotantomalleja.

Tähän liittyen opetusministeriö ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuuriteemaryhmä käynnisti kesälä 2005 kartoitusprojektin kulttuuri ja hyvinvointi -teemaan liittyvistä aihepiireistä ja toimenpiteistä. Projektia varten perustettiin ohjausryhmä, jossa oli edustettuna asiantuntijoita eri ministeriöistä, tutkimuslaitoksista, yliopistoista, ammattikorkeakouluista ja alueellisista organisaatioista. Hankkeen koordinoijaksi kutsuttiin taidekasvattaja ja taideterapeutti Cecilia von Brandenburg. Projektin tuloksena syntyi toukokuussa 2006 alustava selvitys Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä, jonka pohjalta nyt käsillä oleva selvitys on syntynyt. Aineistosta muodostui kiinnostava kokonaisuus lähtökohdaksi monenlaiselle jatkotyölle. Selvitystä on hyödynnetty kulttuuri ja hyvinvointi alan hankkeissa muun muassa Terveyden edistämisen politiikkaohjelman toimenpiteiden suunnittelussa. Aihealue on edelleen ajankohtainen kunta- ja palvelurakenneuudistuksen vuoksi.

Kulttuuri ja hyvinvointi -selvitys on luonteeltaan kartoittava tuoden esille taiteen ja kulttuurin moninaisia rooleja ja mahdollisuuksia hyvinvoinnin edistämässä yleensä, tarkastelun painottuessa maaseutualueisiin. Myös

kansainvälisiä näkökulmia tarkastellaan. Tarkoituksena on herättää keskustelua ja tuoda uusia ideoita toimintamallien kehittämiseen eri hallinnonalojen ja toimijoiden keskuuteen. Selvityksessä tuodaan esille näkökohtia ja toimintaehdotuksia kulttuurin ja taiteen merkityksestä alueellisena voimavarana yksilön ja yhteisön hyvinvoinnin kehittämiseen. Selvityksen kohderyhmiä ovat erityisesti taide- ja kulttuurialan sekä sosiaali- ja terveydenhoitoalan ammattilaiset, yliopistot, ammattikorkeakoulut ja muut koulutuksen tarjoajat sekä kansalaisjärjestöt, jotka ovat aktiivisia maaseudun elinvoimaisuuden edistämisessä.

Helsingissä, helmikuussa 2008

Pirkko Liisi Kuhmonen
Kehittämispäällikkö
Opetusministeriö
Kulttuuriteemaryhmän puheenjohtaja

Johdanto

Kulttuurin ja taiteen vaikutus hyvinvointiin on ajan-kohtaisena teemana noussut esiin paitsi luovuuteen liittyvässä monipuolisessa keskustelussa, myös aiheeseen liittyvien ansiokkaiden tutkimusten kautta. Terveyden edistämisen ja hyvinvoinnin kehittämisen tavoitteista löytyy runsaasti yhtymäkohtia kulttuurin ja taiteen tarjoamiin keinoihin. Kulttuurisesti monipuolinen ympäristö ja sosiaalinen pääoma lisäävät hyvinvointia ja luovat edellytyksiä niin yksilölliselle, yhteisölliselle kuin elinkeinoelämänkin menestykselle.

Perinteiset kulttuuripalvelut, kuten kirjastot, museot, opistot ja teatterit, luovat perusedellytyksiä taiteesta ja kulttuurista nauttimiseen. Osana hyvinvointivaltion palveluja näiden instituutioiden toiminta on pyritty tuomaan mahdollisimman laajan yleisön ulottuville. Perinteiset kulttuuripalvelut ja taidemuodot ovat kuitenkin vain yksi kulttuurin terveyttä ja hyvinvointia lisäävistä mahdollisuuksista.

Tässä selvityksessä tarkastellaan erityisesti niitä taidepohjaisia hankkeita, jotka ilmenevät sosiaalisissa yhteyksissä mahdollistaen uusia kohtaamisia sektorien välisille rajapinnoille. Näitä kohtaamisia kutsutaan eri nimityksillä kuten esimerkiksi taiteen soveltava käyttö, voimauttava taidetoiminta, taidelähtöiset työskente-

lymenetelmät, yhteisötaide tai sosiokulttuuriset menetelmät. Ne ymmärretään yhteydestä riippuen yhä enemmän voimavarana ja mahdollisuutena ennalta ehkäisevässä terveyden edistämistyössä muun muassa elinympäristöjen kohentamisessa, yhteisöllisen toiminnan vahvistamisessa, työhyvinvoinnin ja työssä viihtymisen edistämisessä, sekä luovuusterapioihin tai taidekasvatukseen liittyvinä toimintamuotoina. Yhteisötaide on hyvinvoinnin edistämisenäkökulmaa tukeva taidemuoto, joka keskittyy yhteisöllisyyden luomiseen erilaisissa ympäristöissä.

Toiminta taiteen kaltaisin keinoin tarjoaa mahdollisuuden harjoittaa sanoiksi, kuviksi tai esityksiksi pukemisen taitoja, sekä ilmaista itselle tärkeitä asioita ja kokemuksia. Samalla taiteen kaltainen toiminta tarjoaa sellaisia henkisiä, kulttuurisia ja sosiaalisia taitoja, jotka tekevät mahdolliseksi itselle hyvän elämän elämisen. Tämä mahdollistaa toimimisen yhdessä toisten kanssa niin henkilökohtaisten, yhteisöllisten kuin yhteiskunnallistenkin kysymysten parissa.

Johtopäätöksistä jatkotoimenpiteisiin

1. Poikkihallinnollisten yhteistyötapojen kehittämisen eri hallinnonalojen välisen kulttuurin terveydellisten ja hyvinvointivaikutusten edistämishankkeen kautta

Uusi hallitusohjelma 2007 korostaa ennaltaehkäisevän terveyden edistämistyön kehittämistä. Poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen edistää verkostoitumisen mahdollisuutta, jotta kulttuurin hyvinvointia edistävää tietoa ja taitoa voidaan paremmin hyödyntää, kehittää ja tutkia. Poikkisektorinen toiminta edistää luovuutta ja kestävä kehityksen mukaisia toimintatapoja sekä tarjoaa rajapintojen tuntumassa tilan innovatiivisuudelle. Poikkisektorinen yhteistyö luo lisäksi mahdollisuudet myös hankkeille, jotka muuten jäisivät hallinnonalojen väliin. Hallitusohjelman pohjalta laadittu Terveyden edistämisen politiikkaohjelma¹ tarkentaa edelleen näitä tehtäviä.

Taide, taiteen soveltava käyttö, taiteelliset tutkimusmenetelmät sekä taiteen keinoin tapahtuva tutkimuksellinen toiminta tarjoavat innovatiivisia ja kestävä kehityksen mukaisia muutosagentteja hyvinvoinnin tukemisessa ulottuessaan muun muassa taloudelliseen toimintaan, alueelliseen, paikalliseen kehittämistyöhön, sosiaali- ja terveystoimeen, muihin yhteiskunnan palveluihin ja työelämän käytäntöihin.

Eri toimijoiden välisten yhteistyömuotojen kehittäminen on tärkeää erilaisten hyvinvointia tukevien hankkeiden mahdollistamiseksi ja uusien toimintatapojen löytymiseksi. Valtionhallinto voi osaltaan edistää taiteen soveltavaa käyttöä yhteiskunnassa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, opetusministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, sekä muiden ministeriöiden tulisi yhdistää osaamisensa kulttuurin soveltavan toiminnan vahvistamiseksi. Kuntaliitto ja paikalliset toimintaryh-

mät voivat tarjota alueellisen näkökulman paikallisten toimijoiden yhteistyön tiivistämiseksi.

- Käynnistetään eri hallinnonalojen yhteistyönä kulttuurin terveydellisten ja hyvinvointivaikutusten edistämishanke Terveyden edistämisen politiikkaohjelman esityksen mukaisesti.

2. Kolmannen sektorin mahdollisuuksien edistämisen kulttuuri-hyvinvointipalveluiden kehittämisessä

Kolmas sektori on nostettu esiin pohdittaessa miten kansalaisten tarvitsemat palvelut voidaan jatkossa turvata uudella, innovatiivisella tavalla. Kansalaisyhteiskunnan merkitys saattaa korostua tulevaisuudessa², koska se tuottaa inhimilliselle elämälle tärkeää henkistä hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa. Suomessa toimii yli 80 000 yhdistystä ja järjestöä ja noin 30 000 rekisteröimätöntä yhdistystä sekä lukematon määrä muita sosiaalisia verkostoja ja yhteenliittymiä. Julkinen valta voisi monin tavoin tukea ja rohkaista kolmannen sektorin kehittymistä.³ Terveyden edistämisen politiikkaohjelmassa⁴ on kirjattu toimenpiteitä siitä, miten järjestöt ja kulttuuritoiminta voivat edistää terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuuriohjelman⁵ tavoitteena on vuosina 2005-2008 vahvistaa kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteyttä edistämällä muun muassa kulttuuritoimijoiden verkostoitumista toimijaverkkotoiminnalla ja julkaista selvityksiä hyvistä toimintamalleista sekä rahoitus- ja muista tukimuodoista. Helsingin Arabianrantaan noussut Loppukiri-senioritalo on mielenkiintoinen esimerkki siitä, kuinka sosiaalisessa innovaatiossa edistetään yhteisöllisyyttä ja mahdollistetaan palveluiden yhteisöllinen tuotanto.⁶

- Tiedotetaan kolmannelle sektorille suunnatuista kehittämisohjelmista ja rohkaistaan niiden käyttöönottoa.
- Seurataan ESR-valtakunnallisen osion kehittämisohjelman Kolmas sektori hyvinvointipalvelujen tarjoajana toteutusta hyvien käytänteiden osalta.

¹ Terveyden edistämisen politiikkaohjelma 2007

² Harju 2005

³ Sirkkala 2006

⁴ Terveyden edistämisen politiikkaohjelma 2007

⁵ <http://www.maaseutupolitiikka.fi/index.phtml?s=31>

⁶ Mokka & Neuvonen 2006

3. Ikääntyvän väestön huomioiminen kulttuuri- palveluiden saatavuutta ja toimintamalleja kehittämällä

Ikääntyvän väestönosan kasvu ja toimintakyvyn edistämisen tarve on käynnistänyt useita senioreiden kulttuuritoimintaan liittyviä hankkeita. Taidelähtöinen toiminta lisää ikääntyvien hyvinvointia muun muassa yhteisöllisyyttä lisäämällä, omaa aktiivisuutta tukemalla ja syrjäytymistä ehkäisemällä. Eläkeläisyhdistyksillä ja -järjestöillä on merkittävä rooli ikääntyneille suunnattujen kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoimintojen järjestämisessä.

Väestön ikääntyminen on huomioitava myös kulttuuripalveluiden saatavuuden kannalta. Kunnissa pyritäänkin järjestämään ikääntyneitä kiinnostavaa, ja heille sopivaa kulttuuritoimintaa. Sisäasiainministeriön julkaiseman Ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla -raportin⁷ mukaan erityistoimenpiteitä ja tukitoimia tarvitaan, jotta kulttuurinen tasa-arvo toteutuisi myös ikäihmisten kohdalla ja kulttuuri tulisi mahdollisimman lähelle heidän arkeaan. Aktiivisten ja osallistuvien vanhusten kasvava määrä edellyttää myös kulttuuripalveluilta joustavuutta kohdata kasvava kuluttajaryhmä. Tämä koskee kulttuuritarjonnan suunnittelemista niin, että lisätään kulttuurin päivätahtumia esimerkiksi konsertteja ja saavutettavuutta kuljetuspalveluja kehittämällä. Taide- ja kulttuuritoiminnoilla voidaan edistää ikääntyvien hyvinvointia toimintakyvystä riippumatta.

- Toteutetaan Ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla -raportin ehdotuksia soveltaen kokeiluhanke, jossa etsitään uusia toimintamalleja ikääntyvien hyvinvoinnin edistämiseksi taiteen soveltavan käytön avulla erityisesti syrjäseuduilla, joissa palvelujen saanti on heikkoa.

4. Soveltavan taiteen käyttöön liittyvien kulttuurihankkeiden vaikutuksen tutkimuksen kehittäminen ennaltaehkäisevässä, hoitavassa ja kuntouttavassa terveyden edistämistyössä eri ikäisille kansalaisryhmille

Kulttuurin sosiaalisten vaikutusten ja hyödyn tutkiminen on osoittautunut vaikeaksi, koska intensiivisessä taidetoiminnassa saattaa olla vaikea mitata vaikuttavuutta silloin, kun "olemisen elementit yhdistyvät". Mittaustavat koetaan usein liian epätarkoiksi todellisen vaikutuksen todentamiseksi. Iso-Britanniassa on pyritty kehittämään vaikuttavuuden tutkimusta yhteisölähtöisessä taide- ja hyvinvointitoiminnassa. Health Development Agencyn julkaiseman raportin⁸ mukaan suurin osa henkilöistä, jotka työskentelevät yhteisölähtöisissä taide- ja hyvinvointiprojekteissa pitävät tärkeänä, että toiminnan vaikutusta voidaan tutkia. Useissa projekteissa vaikuttavuuden tutkiminen oli jälkikäteen koettu riittämättömäksi. Arviointimenetelmien kehittäminen on tärkeää muun muassa joidenkin hankkeiden perusteltavuuden kannalta. Siksi olisi tarpeen tutkia esimerkiksi erilaisten soveltavan taiteen menetelmien soveltuvuutta kulttuurihyvinvointihankkeiden vaikuttavuustutkimuksen kehittämisessä.

- Toteutetaan vaikuttavuuden analysointihanke soveltavan taiteen menetelmien kehittämiseksi ennaltaehkäisevässä, hoitavassa ja kuntouttavassa terveyden edistämistyössä eri ikäisille kansalaisryhmille.

5. Verkostoryhmien perustaminen taiteen soveltavan käytön kehittämiseksi osaksi ammattikorkeakoulujen ja taideyliopistojen koulutustarjontaa

Kehitetään ammattikorkeakoulujen ja taideyliopistojen välistä yhteistyötä. Syksyllä 2005 on perustettu maaseudun kulttuuriohjelman puitteissa ammattikorkeakoulujen kulttuuri- ja hyvinvointityöryhmä. Eri ammattikorkeakoulujen edustajista koostuva ryhmä toimii ammattikorkeakoulujen kulttuuri- ja hyvinvointiverkoston luomista koordinoivana ydinryhmänä.

Ammattikorkeakoulujen tarjoama taide- ja kulttuurialojen koulutustarjonta on runsasta, mutta sitä on

⁷ Ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla 2006

⁸ Angus 2002

kehitettävä edelleen. Eri aloja edustavien ammattikorkeakoulujen verkostoitumisen kehittäminen ja siihen liittyvän foorumitoiminnan aloittaminen on perusteltua. Pohdiskeleva foorumi toimisi koulutuksen ennakoinnin ja suunnittelun työvälineenä. Uudenlainen sosiaali- ja terveysalan koulutus voisi tulevaisuudessa paremmin hyödyntää kulttuurin ja taiteen tarjoamia keinoja. Vastaavasti taide- ja kulttuuripuolella taiteen soveltavia menetelmiä on mahdollista kehittää edelleen. Taideyliopistojen tulisi tutkia uudenlaisen, poikkitieteellisen ja poikkitieteellisen maisteriohjelman käynnistämistä taiteen soveltavan käytön maisteri -tutkintoa varten. Tämä vahvistaisi myös tulevaisuudessa alaan liittyvää tutkimusta yhteistyössä Innovaatioyliopiston kanssa.

- Luodaan taideyliopistojen ja valmisteilla olevan Innovaatioyliopiston aiheeseen liittyvää yhteistyötä edistävä verkostoryhmä.

6. Taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksien hyödyntäminen osana työhyvinvointia ja poikkitieteellisen tutkimuksen edistäminen

Tällä hetkellä taiteen ja kulttuurin ihmisten fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, viihtymiseen ja muuhun hyvinvointiin suuntautuvien myönteisten vaikutusten tunnistaminen on työyhteisöjen ja työpaikkojen kehittämisessä ja työntekijöiden työhyvinvoinnin tukemisessa vielä alkutekijöissään. Kuitenkaan taidetta ja kulttuuria ei ole enää perusteltua ajatella vain työstä irrallisena vapaa-ajan kautta hyvinvointia edistävänä ilmiönä⁹. Taiteen ja kulttuurin tarjoamat mahdollisuudet hyvinvoinnin edistämisessä on tuotava mukaan työelämän käytäntöihin koskien esimerkiksi taideterrapiaa työterveyshuollon toimintamuotona, työntekijöiden osaamisen edistämistä, työyhteisön työnohjauksellista tukemista, taiteen mahdollisuuksia työympä-

ristön esteettisyyden ja viihtyisyyden lisäämisessä, sekä johtamiskoulutuksen kehittämistä. Taiteen keinoin tapahtuva tutkimuksellinen toiminta tulee nähdä osana työelämää ja työtä tutkivaa ja kehittävää innovatiivista ja kestävästä kehityksen mukaista tutkimusta.

Taiteen keinoin tapahtuvasta tutkimuksesta toiminnasta ja soveltavan taiteen menetelmien toimivuudesta yritysten kehittämisessä on jo joitakin hyviä esimerkkejä Suomesta mutta sitäkin enemmän ulkomailta (Saksa, Ruotsi). Kuvataiteen soveltuvuudesta työhyvinvoinnin kehittämiseen on tehty esitutkimus¹⁰, jonka johtopäätöksissä todetaan kuvataiteen soveltuvan apukeinoksi osaamisen kehittämiseen, työssäjaksamiseen ja työkyvyn ylläpito toiminnan eri osa-alueille. Yhteistyö opetusministeriön, Työterveyslaitoksen ja muiden tahojen kanssa on jo saanut alkusysäyksen lokakuussa 2006 järjestettyjen Työterveyspäivien ”Työ, taide ja terveys”-seminaarin yhteydessä.

Vapaa-ajalla tapahtuvaa, työhyvinvointia tukevaa toimintaa on mahdollista kehittää työpaikkojen omaa taideharrastustoimintaa tukemalla sekä esimerkiksi verovapaiden kulttuurisetelien avulla¹¹. Kulttuurisetelit lisäävät työntekijöiden tasa-arvoista mahdollisuuksia esimerkiksi taidemuseoissa vierailuun ja erilaisiin taide-esityksiin osallistumiseen. Myös taidelaitokset voivat omasta toiminnastaan käsin kiinnostua työhyvinvoinnin edistämisestä, kuten Kiasman Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistajana -hanke¹² osoittaa. Ruotsissa Kulturrådet on käynnistänyt Kultur i arbetslivet -rahoitusohjelman¹³, joka keskittyy terveyden edistämiseen työpaikoilla kulttuurin ja taiteen keinoin. Vastaavanlaista rahoitusjärjestelmää kaivattaisiin myös meillä Suomessa.

- Luodaan yhteistyö taideyliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa. Tavoitteena on aiheeseen liittyvän tutkimuksen edistäminen. Tutkimuksessa painottuvat aihealueina taiteellinen, taiteiden välinen ja poikkitieteellinen tutkimus. Tutkijat laativat työstään julkaisun.

⁹ von Brandenburg 2007

¹⁰ von Brandenburg 2003

¹¹ Hallitusohjelma 2007

¹² <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1128&L=0&FL=1>

¹³ http://www.kulturradet.se/templates/KR_Page.aspx?id=782&epslanguage=SV

7. Terveyttä Kulttuurista -verkoston aineiston analysointi uusien toimintamallien kehittämiseksi

Sosiaali- ja terveystoimessa on saatu myönteisiä kokemuksia kymmenen vuoden ajan maassamme toimineen Terveyttä kulttuurista -verkoston¹⁴ toiminnasta. Tämä sektorirajat ylittävän toiminnan analysointi tarjoaisi kenties uusia toimintamalleja ja aiheita jatkotutkimukseen. Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia projekteja ovat muun muassa Maaseudun Sivistysliiton projekti koskien vammaisten ja syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden taiteellisen toiminnan tukemista hoitolaitoksissa.

- Analysoidaan Terveyttä kulttuurista -verkoston aineistot ja tuodaan esiin hyvät käytännöt ja viedään eteenpäin verkoston työssä muotoutuneita toimenpide-ehdotuksia.

Jatkotoimenpiteitä maaseudun kulttuuriohjelman puitteissa vuosina 2008–2009

Kulttuuriteemaryhmä toimii kulttuurin, hyvinvoinnin, terveyden ja osaamisen edistäjänä maaseudulla. Toimenpiteiden pohjana on tämä selvitystyö Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä.

- Järjestetään foorumitilaisuuksia alan toimijoille. Tavoitteena on tiedon välittäminen, uusien hankkeiden käynnistäminen, tutkimustoiminnan edistäminen ja verkostojen luominen maaseutu-, hyvinvointi-kulttuuritoimijoiden ja tutkijoiden välille. Käsiteltävästä teemasta riippuen foorumeissa kohtaavat niin taide- ja kulttuuritoimijat ja terveydenhuollon ammattilaiset, kuin näiden alojen kouluttajat tai tutkijat. Osa tilaisuuksista on myös laajemmalle yleisölle avoimia, keskustelujen kautta yleistilannetta kartoittavia ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa vuorovaikutuksessa olevia.

- Levitetään hyväksi havaittuja malleja (esimerkiksi soveltavan taiteen käytöstä syrjäisen maaseudun vanhusten palveluissa) soveltaen niitä uusiin kohteisiin sekä edistetään maaseudun toimijoiden kouluttautumismahdollisuuksia alalle. Työ toteutetaan muun muassa ammattikorkeakoulujen kulttuuri- ja hyvinvointi verkoston ja tanssinaluekeskusten toiminnan kautta.

---

¹⁴ http://www.mielenterveysseura.fi/terveytta_kulttuurista/

1 Kulttuuri ja hyvinvointi

Kulttuuri käsitteenä on laaja ja se voidaan ymmärtää monella tavalla. Laajimmillaan käsitettynä kaikkea inhimillistä toimintaa voidaan nimittää kulttuuriksi. Kulttuuri liitetään arvoihin, merkityksiin, perinteisiin ja elämänmalleihin. Kulttuurin ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi elokuva, kirjallisuus, media, muotoilu, teatteri, tanssi, musiikki, käsityö, kuvataide ja arkkitehtuuri. Kulttuuri on aiemmin nähty staattisena, homogeenisena ja rajallisena kokonaisuutena, mutta nykyisin se ymmärretään myös dynaamisena ilmiönä sisältäen erilaisia, joskus jopa ristiriitaisia piirteitä¹⁵.

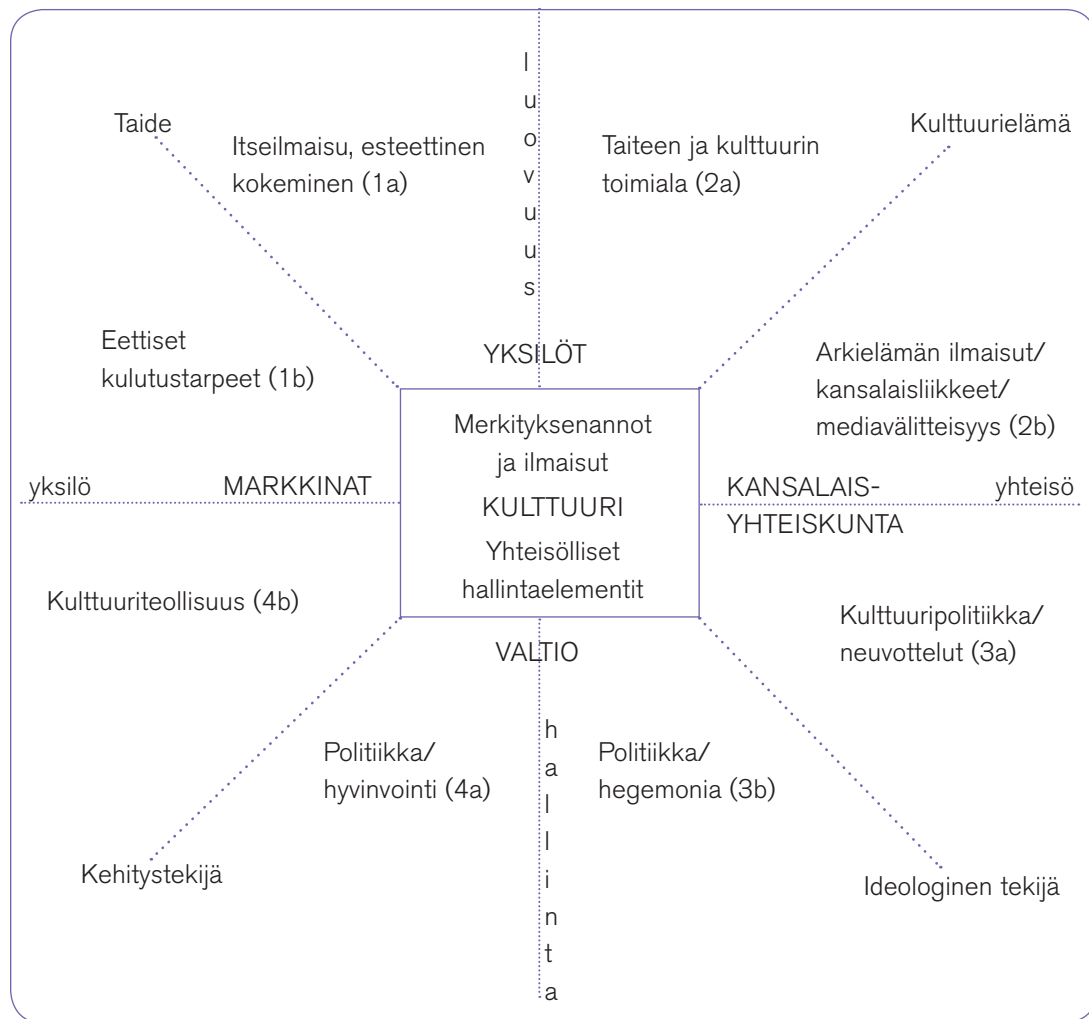
Taide on kulttuurin näkyvin osa-alue. Yksilön kannalta taide on kulttuurin liikkeellepaneva voima. Hyvinvoinnin näkökulmasta kulttuuri voidaan nähdä esimerkiksi arvona ja merkityksenä sinänsä tai välineellisesti edistämässä jotakin toivottua ominaisuutta. Kulttuurin hyötynäkökohtia tarkasteltaessa voidaan todeta kulttuurin vaikuttavan yksilöiden ja yhteisöjen erityyppiseen toimintaan ja kehitykseen. Kulttuuri voidaan ymmärtää esimerkiksi syrjäytymiseltä pelastavana, perinteitä turvaavana ja talouselämää elvyttävänä tekijänä. Yksilötasolla taidekokemusten on todettu liittyvän parempaan elämänhallintaan. Taideaineita harrastavat lapset voivat paremmin kuin niitä harrastamattomat. Lisäksi taideaineiden on todettu muun muassa tukevan itsetuntoa ja opettavan keskittymistä.

Kuvio 1 osoittaa, että taide on vain yksi, joskin keskeinen kulttuurin osa-alue. Opetusministeriön ja sen tukeman taidehallinnon tehtäväkenttään kuuluu ensisijaisesti taide- ja taiteilijapolitiikka, jota tehdään muun muassa tukemalla taidelaitoksia, ammatillista luovan taiteellisen työn harjoittamista, taidekasvatus- ta, taiteen harrastamista, taidepalvelujen käyttöä ja taideharrastuksiin osallistumista. Kulttuuripolitiikan ja muiden politiikan alojen yhteistyön tarve on kasvussa. Taiteen hyvinvointia edistävän soveltavan käytön näkökulmasta erityisen tärkeää on toimintojen koordinaatio sosiaali- ja terveystieteiden kanssa.

Kunnallisessa toiminnassa yhteistyöhaasteet ovat samantyyppisiä. Kuntien ja niiden ylläpitämien laitosten näkökulmasta julkisyhteisövetoisen seutukunnallisen kulttuuriohjelman laatiminen asettuu edellä esitetyn kuvion yksi nelikentässä erityisesti lohkoihin kolme ja neljä. Kulttuuri koskee koko yhteisöä ja tästä syystä sen kehittymiseen ja hyödyntämiseen halutaan vaikuttaa kuntasektorilla (3a-3b). Kulttuurin eri muodot parantavat myös kansalaisten hyvinvointia, sekä toimintayhteisönsä taloudellista perustaa (4a-4b). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kohta yksi ja kaksi olisivat näille kentille alisteisia, sillä nämä osat luovat pohjan sille, miten kentillä kolme ja neljä onnistutaan. Kulttuurilla on itseisarvo sinänsä, mutta sen lisäksi myös lukematon määrä muita vaikutuksia ja yhteiskunnallisia ja taloudellisia merkityksiä.¹⁶

¹⁵ Siivonen 2003

¹⁶ Pirnes 2002

Kuvio 1. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikassa (Pirnes 2002, ks. myös Pirnes 2008)

Kulttuuri ja taide voidaan nähdä hyvinvointiin liittyvissä näkökulmissa arvona ja merkityksenä sinänsä (itseisarvollisesti) tai välineellisesti (instrumentaalisesti), jolloin taide on nähtävissä työkaluna esimerkiksi kasvatuksessa ja persoonallisuuden kehittämisessä. Kolmas, transformoiva näkökulma liittyy näkemykseen kulttuurista yhteisöä tai aluetta muuntavana tekijänä. Kulttuuri muuntavassa roolissa lisää tietoa, luottamusta, sosiaalista pääomaa ja antaa tilaa luovuu-delle yhteisön kehittämisessä sekä rohkaisee uusien ratkaisujen etsimisessä. Australialaisen tutkimuksen¹⁷ mukaan juuri tämä kulttuurin muuntava vaikutus voi ulottua laajemmalle kuin taiteen välineellinen käyttö. Muuntavat, luovat prosessit voivat avata uusia ratkaisuja hallintoelimille yhteisöjen hyvinvoinnin ja kestä-vän kehityksen malleihin. Parhaimmat tulokset saavu-

tetaan, jos kulttuurin ja taiteen kaikki roolit otetaan huomioon yhteisön kulttuurisessa kehittämisessä.

Taiteen välineellistä käyttöä on myös kritisoitu, mikäli taiteen soveltava käyttö valjastetaan taloudellisen ja sosiaalisen hyödyn tavoitteluun.¹⁸ Tällöin ei korosteta taiteellisia ja esteettisiä päämääriä. Taide- ja kulttuuritoimijoiden mahdollisuuksia toimia ”lääkäreinä” ja ”sosiaalityöntekijöinä” on myös epäilty. Kyseenalais-ta on myös käyttää taidetta tilanteissa, joissa todellis-ta ongelmaa ei ole muuten voitu ratkaista. Toisaalta kääntäen voidaan myös todeta että tilanteissa, joissa todellista ongelmaa ei ole voitu nähdä ja ratkaista, tai-de, taiteellinen toiminta tai yhteisöä tutkiva taiteelli-

¹⁷ Mills & Brown 2004

¹⁸ Kaitavuori 2006

nen toiminta voivat nostaa todellisen ongelman esiin ja näin edesauttaa yksilön ja yhteisön kehitystä.

Kun pohditaan itse terveyden käsitettä, voidaan todeta, että se on määritelty eri tavoin riippuen lähestymistavasta. Kansainvälisen terveysjärjestön esittämän määritelmän mukaan terveys ei ole vain sairauden puuttumista vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Kun yksilö ja ympäristö ovat harmoniassa keskenään, terveys voidaan ymmärtää myös elämänhallintana. Hoitotieteellinen määritelmä puolestaan korostaa ihmisen omakohtaista kokemusta terveydestä. Terveys on henkilön voimavara tai kyky, joka on luonteeltaan fyysistä, psyykkistä, henkistä ja sosiaalista. Terveyden hallintaan liittyy yksilöiden ja yhteisöjen voimavarojen vahvistaminen (empowerment), yksilön voimavarojen käyttöönotto ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen.¹⁹

Hyvinvointitutkimuksessa terveys sisällytetään usein hyvinvoinnin käsitteeseen. Yksilötasolla terveys kuvaa onnellisuutta ja tarpeiden tyydyttämistä subjektiivisesti²⁰. Yhteiskunnan tasolla hyvinvointi voidaan ymmärtää pääomaksi, joka edistää yhteiskunnan toimivuutta ja tuottavuutta. Arjen olosuhteissa ihmisten elintavat, vuorovaikutus ja valinnat synnyttävät ja edistävät tai heikentävät terveyttä. Arkiympäristöt – kuten kodit, liikenne, koulut, työpaikat ja vapaa-ajan toiminta vaikuttavat osaltaan terveyteen. Ihmisten keskinäinen sosiaalinen tuki, yhteenkuuluvuus ja huolenpito sekä aineelliset ja henkiset voimavarat vaikuttavat myös omalta osaltaan hyvinvointiin. Monet terveyden taustatekijät ovatkin itse terveyssektorin ulottumattomissa. Tällöin yhteiskunnan muiden sektoreiden, kuten kulttuuritoiminnan merkitys korostuu terveyden taustatekijöihin vaikuttamisessa. Parhaimmillaan terveyden edistäminen on eri hallinnonalojen välillä tapahtuvaa toimintaa, joka ei perustu pelkästään lääketieteen ihmiskuvaan, arvoihin ja terveystieteisiin.

Arvovaltainen British Medical Journal on nostanut taiteen terveysvaikutukset esille pääkirjoituksessaan²¹. Artikkelin mukaan enenevässä määrin elämään liittyviä vaikeuksia hoidetaan lääketieteen keinoin, kuten

vanheneminen, ”ei-onnellisuus”, yksinäisyys ja väsymys. Toisaalta lääketiede ei voi aina ratkaista näitä ongelmia, ei ainakaan ilman suuria kustannuksia. Hoidot voivat myös olla haitallisia. Kirjoituksessa todetaan, että pahinta on kuitenkin se, että ihmiset vieraantuvat niistä keinoista, joilla paremmin voitaisiin hallita näitä ongelmia. Jos terveyden olemukseen lasketaan kuuluvaksi sopeutuminen, ymmärtäminen ja hyväksyminen, taiteella voisi olla artikkelin mukaan enemmän annettavaa kuin lääketieteellä. Taide ei ratkaise ongelmia, mutta se voi auttaa hetkeksi unohtamaan kivun esimerkiksi kirjan lukemisen tai elokuvan katselun ajaksi. Jos lukee kirjallisuuden mestariteoksia tai katsoo elämää suurempia elokuvia, voi oppia jotakin hyödyllistä elämän hallinnasta, tuskasta ja kivusta.

---

¹⁹ Rissanen 1999

²⁰ Terveyden edistämisen suunnitelma vuodelle 2007

²¹ Smith 2002

2 Kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteiset tekijät

Kulttuuri tarjoaa mahdollisuuksia ilmaisuun ja vuorovaikutukseen erilaisissa muutostilanteissa. Taiteen avulla yksilö voi heijastaa tuntemuksiaan, jotka liittyvät esimerkiksi uuden elämänsuunnan etsintään ja elämän merkityksiin. Itseilmaisu koetaan tarpeelliseksi. Taidetta ja kulttuuria voidaan käyttää myös stabiilisuuden turvaajana ja orientaation apuna vaikeina aikoina, esimerkiksi surutyön yhteydessä.²²

Eri tieteen alojen kautta tarkasteltuna nähdään taiteen rooli kulttuuriin nähden eri tavoin. Antropologian kautta se voidaan esimerkiksi ymmärtää tarinana, jota ihmiset kertovat itselleen itsestään tanssein, runoin, tarinoin, kuvin, musiikein, perinteisin vaattein, ruuan, kehon koristelun ja muiden osallisuutta ilmaisevien sekä ihmisten elämään liittyvien näkökulmien kautta. Sosiologian näkökulmasta voidaan esimerkiksi todeta, että taide tekee tärkeät asiat erityisiksi ja pakottaa meidät kohtaamaan merkityksellisimmät hetket elämästämme (hautajaiset, häät, ikään astumisen seremoniat, syntymät ja niin edelleen) yhdessä, jaettuina, sosiaalisesti.²³

Voi olla, että juuri se, kuinka taide on osa elämää, on merkityksellisintä. Taide kohottaa yksilöllistä ja yhteisöllistä elämänlaatua suuntaamalla huomion siihen, mikä on tärkeää. Se paljastaa meille sen, mikä on intiimiä ja persoonallista. Se rikastuttaa elämäämme rinnastamalla meidän tarinamme muiden kanssaihminen tarinoihin siitä, mitä oikeastaan maailmassa oleminen tarkoittaa.

Kulttuurin ja taiteen toiminnan muodot voidaan karkeasti ottaen jakaa kolmeen ryhmään²⁴:

- kulttuurin kuluttaminen käymällä esimerkiksi elokuvissa, teatterissa, konserteissa, tai taidenäyttelyissä tai kuuntelemalla musiikkia kotona
- kulttuurin omakohtainen harrastaminen, kuten käsitöiden tekeminen, kirjoittaminen, soittaminen, laulaminen, näytteleminen tai kuvataiteiden harrastaminen
- taide- ja kulttuuri toiminnan yksilöä, yhteiskuntaa ja ympäristöä tutkiva ja uutta tietoa luova käytäntö.

Suomessa on tutkittu²⁵, liittykö suomenruotsalaisten hyvä terveys ja pitkä elämä yhteenkuuluvuuteen eli me-henkeen. Tutkimuksen kohderyhminä olivat kaksi samalla paikkakunnalla asuvaa, elinoloiltaan keskivertosuomalaisia edustavaa Pohjanmaan rannikon aikuisväestöä. Noin 160 000 henkilön tutkimusjoukosta toinen osa puhuu äidinkielenään suomea ja toinen ruotsia. Analyysit osoittivat, että ruotsinkieliset elivät terveenä ja useita vuosia vanhemmiksi kuin suo-

²² Age-culture.net -verkoston verkkosivut

²³ Kellman 2004

²⁴ Viitanen 1999

²⁵ Hyypä 2003

menkieliset. Tutkimus osoitti myös, että sosiaalinen pääoma lisää kielestä riippumatta kansalaisten terveyttä vielä senkin jälkeen, kun tunnettujen terveyttä edistävien tekijöiden vaikutus otettiin huomioon.

Sosiaalinen pääoma pienentää ennen aikaisen kuoleman riskiä. Kansanterveyslaitoksella tehdyn tutkimuksen mukaan²⁶ aktiivisesti yhdistys-, harrastus- ja kulttuuritoimintaan osallistuvilla naisilla on noin neljä prosenttia pienempi riski kuolla aikaisemmin kuin naisilla, jotka eivät kuulu yhdistyksiin eivätkä harrasta vapaa-aikanaan. Sosiaalinen toiminta pienentää myös miesten kuolemanriskiä, mutta miehillä yhteys liittyy taloudelliseen asemaan. Naisilla taloudellinen asema ei vaikuttanut tulokseen. Tutkimuksessa ilmeni myös, että jos naisilla on sosiaaliseen pääomaan kuuluvaa keskinäistä luottamusta, riski kuolla ennen aikaisesti väheni 30 prosentilla Tutkimuksen aineistona oli Mini Suomi -terveystutkimus, johon kuului 8000:ta yli 30-vuotiasta suomalaista. Kelan ja Kansanterveyslaitoksen Mini Suomi -terveystutkimus tehtiin vuosina 1978–1980. Tuoreessa tutkimuksessa sosiaalisen pääoman vaikutusta kuolleisuuteen tarkasteltiin reilut 20 vuotta myöhemmin.

Lisäksi tutkimuksessa todettiin, että kuorolaulu ja talkoot kuvaavat hyvin sosiaalista pääomaa. Kuoroon kuuluvat ihmiset liittyvät löyhästi toisiinsa. Keskeistä on luottamus, yhdessä toimiminen ja yhdessä viihtyminen. Sosiaalinen pääoma ei ole yksilön, vaan yhteisön, naapuruston, ihmisryhmän tai kansanryhmän ominaisuus. Sosiaalinen pääoma näyttää vaikuttavan itsenäisesti terveyteen, eikä sen vaikutusta kuolemanriskiin pystytä selittämään tunnetuilla terveyden vaaratekijöillä kuten esimerkiksi työttömyydellä, yksinäisyydellä, sairauksilla, tupakoinnilla, korkealla verenpaineella tai korkeilla kolesteroliarvoilla.

Hyypän²⁷ mukaan sosiaalisella osallistumisella ja kulttuurin harrastamisella on suuri merkitys osana myös lasten ja nuorten peruskulttuuria, sillä ne tukevat lasten mahdollisuuksia kasvaa yhteisöllisyyteen ja keskinäiseen luottamukseen.

Taide- ja kulttuuritoiminnalla on nähty ainakin seuraavat neljä välineellistä vaikutusta ihmisen hyvinvoinnin kannalta²⁸:

- Taiteelliset elämykset ja taidenautinnot sellaisenaan antavat elämään merkityksiä ja tyydyttävät inhimillisiä tarpeita. Taide virkistää aisteja ja rikastuttaa elämysmaailmaa.
- Taiteella ja kulttuuritoiminnalla on todettu yhteys hyvään terveyteen, parempaan työkykyyn ja hyvän elämän kokemuksiin.
- Kulttuuritoiminta ja taideharrastukset edistävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja, jotka auttavat hallitsemaan elämää paremmin.
- Taide, arkkitehtuuri ja sisustaminen tekevät elinympäristön viihtyisämmäksi. Kaunis ympäristö ja luonto virkistävät ja voivat edesauttaa kuntoutumisessa.

Taide voi auttaa yksilöä tai yhteisöä lisäämällä uusien resurssien käyttöönottoa ja vahvistamalla epäsuorasti elämänhallintaa ja sosiaaliseen muutokseen sopeutumista. Taiteellisen työskentelyn kautta tapahtuva voimaantuminen (empowerment) voi toimia osana sosiaali- ja terveydenedistämistyötä.

Markku T. Hyypä ja Hanna-Liisa Liikanen²⁹ käsittelevät kirjassaan ”Kulttuuri ja terveys” laajasti kulttuuriharrastusten ja taiteen terveysvaikutuksia. Kirjassa korostetaan yhteisöllisyyden ja sosiaalisen pääoman myönteisiä terveysvaikutuksia. Kulttuuritoiminta sosiaali- ja terveysalalla edistää asiakkaiden ja henkilökunnan terveyttä ja viihtyvyyttä. Tässä toiminnassa on paljon käyttämätöntä potentiaalia, jota tulisi edistää kehittämällä yhteistyötä eri hallinnonalojen kesken ja eri alojen ammattilaisten koulutusta lisäämällä.

Boinkum Benson Konlaan³⁰ väitteli kulttuurikemusten vaikutuksista terveyteen Uumajan yliopistossa vuonna 2001. Tutkimus osoitti, että kulttuuritoiminnan ja taiteiden myönteinen vaikutus ihmisen terveydentilaan on merkittävä. Lääketieteen väitöskirja perustui laajoihin ruotsalaisiin terveyttä koskeviin tutkimusaineistoihin. Tutkija selvitti noin 20 000 ruotsalaisen terveystiedot ja vapaa-ajanviettotavat. Tutkimuksessa vertailtiin muun muassa elokuva-, teatteri-, konsertti-, museo-, taidenäyttelykäyntejä, kirkossa käyntiä sekä penkkiurheiluharrastusta. Hen-

²⁶ Hyypä et al 2007

²⁷ Hyypä 2007.

²⁸ Liikanen 2003

²⁹ Hyypä & Liikanen 2005

³⁰ Konlaan 2001

kilöitä seurattiin usean vuoden ajan. Tutkimus osoitti, että kulttuuritoimintoihin osallistumattomilla oli yli 57 % suurempi riski sairastua kuin kulttuuritoimintoihin osallistuneilla. Positiivisimmin koettuun terveydentilaan havaittiin vaikuttavan museoissa käynnit. Seuraavaksi tulivat käynnit konserteissa, elokuvissa ja taidenäyttelyissä. Kulttuuritoimintaan osallistumisella on myös fysiologisia vaikutuksia. Kulttuuritoimintaan osallistuvien ”hyvinvointihormoni” (adrenaliini ja prolaktiini)-arvot olivat korkeammat ja verenpainearvot alhaisemmat kuin osallistumattomilla. Yksi tutkimuksen kiinnostavimmista havainnoista oli, että henkilö joka ei ollut aiemmin osallistunut lainkaan kulttuuritoimintaan, mutta aloitti osallistumisen, pystyi saavuttamaan saman tason koetussa terveydentilassa kuin kulttuuritoimintaan pitkään osallistunut. Vaikutuksen todettiin olevan myös päinvastainen, eli jos myönteisinä koetut harrastukset jäivät pois, koettu terveydentila huononi.

Konlaanin tutkimustulokset ovat herättäneet Ruotsissa paljon keskustelua. Esimerkiksi ay-liike on ollut niistä kiinnostunut, koska kulttuurikokemuksilla voisi vähentää ihmisten työstä poissaoloja. Työn tuottavuus voisi myös lisääntyä. Aihe ei ole Ruotsissa uusi, sillä jo 1990-luvulla kulttuurin merkitystä terveydelle käsitte- li erityinen komitea³¹.

Vuonna 2005 Ruotsin Kansanterveyslaitos julkaisi raportin ”Kultur för hälsa”³². Raportissa esitellään kulttuurin terveyttä edistäviä projekteja, joita on toteutettu muun muassa kouluissa, työpaikoilla, hoitoalalla ja vanhustyössä. Raportissa käytetty laaja kulttuurin käsite pitää sisällään luonnon, ympäristön ja perinteiset taiteen lajit kuten musiikin ja tanssin, lausuntataiteen, kirjoittamisen ja lukemisen, kuvataiteen ja draaman. Kulttuurirahoituksen merkitys nuorten kielellisen itse- ilmaisukyvyn, sosiaalisten kykyjen ja intellektuaalisen ja emotionaalisen kehityksen edistämisessä nostetaan raportissa esiin. Raportin tavoitteena on kannustaa alueellisia toimijoita ja organisaatioita kehittämään kulttuurin käyttöä hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tukholman lääninmuseo ja Karolinska Institutet ovat jo vuodesta 1994 alkaen tutkineet kulttuurin käyttöä hoitotyössä.³³ Vuosina 2001–2005 toteutettiin projekti ”Kultur i vården och vården som kultur”. Projekteissa on yhdistetty eri taiteen- ja tieteenaloja, kuten tanssia, kuvataidetta, musiikkia, kirjallisuutta, lääkekasvien viljelyä, psykologiaa, etnologiaa ja sosiaaliantropologiaa. Professori Britt-Maj Wikström toteaa, että taiteen katseleminen tekee ihmisen iloisemmaksi, aktiivisemmaksi ja luovemmaksi. Ihminen voi paremmin fyysisestikin eli taiteella on terveydellistä merkitystä. Tutkimuksessa kuvien katseleminen sai odotetusti mielikuvituksen liikkeelle, ja antoi virikkeitä. Uutta oli se, että taiteen kokeminen laski verenpainetta ja vähensi lääkkeiden tarvetta.

Norjan sosiaali- ja terveysministeriö, kulttuuri- ministeriö ja Norjan kulttuurineuvosto käynnistivät vuonna 1995 projektin ”Kultur gir helse”³⁴. Projektin tarkoituksena oli vahvistaa alueellisen terveydenhoidon toimintaa kulttuurin keinoin. Projektin taustalla oli tutkimustulos, jonka mukaan henkilöt jotka käyttivät paljon terveydenhoitopalveluja, käyttivät vain niukalti kulttuuripalveluja.

Projektissa kehitettiin ja kokeiltiin kulttuuritoimintojen soveltuvuutta ehkäisevään, hoitavaan ja kuntouttavaan työhön. Projektin puitteissa suunniteltiin eri paikkakunnille sopivia sovellutuksia. ”Kultur-og helsenettverk” -verkostossa oli mukana 26 kuntaa ja 41 laitosta eri puolilta Norjaa. Lähtökohtana oli, että ihmiset saavuttaisivat kulttuuritoimintoihin osallistumalla paremman elämänlaadun ja elämän hallintakyvyn. Tarkoituksena oli tavoittaa erityisesti henkilöitä ja ryhmiä, jotka eivät osallistuneet kulttuurielämään. Näitä olivat esimerkiksi vanhukset joilla oli vain suppea sosiaalinen verkosto, sekä henkilöt joilla oli psyykkisiä vaikeuksia tai jaksamisongelmia. Lisäksi kohderyhmään kuului erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria sekä pakolaisia ja maahanmuuttajia. Projektin tavoitteena oli selvittää, kuinka kulttuuritoimintoihin osallistumista ja sen tuomaa sisältöä voidaan hyödyntää perinteisen kulttuurikentän ulkopuolella ympäristön, terveyden ja opetuksen alalla toimivien henkilöiden työssä. Projektin tulokset osoittivat, että kulttuuritoimintaan osallistuminen edistää terveyttä monin tavoin. Kohderyhmien viihtyminen ja yhteisyyden tunne sekä sosiaalinen pääoma lisääntyivät.

³¹ Hälsa på vilka villkor 1999

³² Kultur för hälsa 2005

³³ <http://www.lansmuseum.a.se/prog/index.html>

³⁴ Baklien & Carlsson 2000

Vuosina 1996–1999 Norjassa toteutettiin aiheeseen liittyen 32 projektia.

Amerikkalainen taidekasvatuksen tutkija Julia Kellman³⁵ on esittänyt pitkäaikaissairaiden hoitoa käsittelevässä artikkelissaan syitä kuvataiteen liittämiseksi terveydenhuoltoon seuraavasti:

- 1) Visuaaliset taiteet tarjoavat ainutlaatuisia tulkintatapoja. Ne sisältävät sekä kertovan, narratiivisen että persoonallisen, syvällä tunnetasolla tapahtuvan merkityksen aukeamisen.
- 2) Visuaaliset taiteet tarjoavat mahdollisuuden elämän kokemusten jatkamiseen.
- 3) Visuaaliset taiteet tarjoavat mahdollisuuden tarinoiden jakamiseen muiden kanssa.
- 4) Visuaaliset taiteet tarjoavat miellyttävän aktiviteetin ja tavan kuluttaa aikaa.

Kellman toteaa listalla olevien neljän perustelun taustan olevan varsin merkityksellisen. Narratiivisuus tarkoittaa, että tekijä luo oman tarinan, jonka hän kirjoittaa visuaalisella kielellään. Toiseksi taiteen tekee yksilölliseksi ja erityiseksi kokemukseksi se, että se on taiteilijan omaa toimintaa, jota hän toteuttaa omin materiaalein omalla tavallaan. Kolmanneksi, taide on intuitiivinen, koska se ei ole järkeilyn ja suoraviivaisen ajattelun tulosta. Neljänneksi, taide on tunteen symboli. Se on sanatonta, intiimiä ja syvästi persoonallista. Viidenneksi, taide muovaa maailmaa uudelleen. Taiteen tekijä on vapaa kertomaan tarinaansa siten, kuin hän haluaa sen ymmärrettävän. Kuudenneksi, taide voi mahdollistaa parantumisen. Tämä viimeinen näkökulma edustaa taideterapian ja parantavan taiteen perustaa.

---

³⁵ Kellman 2004

3 Kulttuuri ja hyvinvointi ohjelma- ja strategiatyössä

Uudessa hallitusohjelmassa 2007 ”Vastuullinen, välittävä ja kannustava Suomi”³⁶ korostetaan yhteisöllisyyden tarvetta hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa. Luovuus, osaaminen ja korkeasivistystaso turvaavat Suomen menestystä. Työn ja muun elämän yhteen sovittamista edistetään kansalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi.

Hallitusohjelmassa kulttuuripolitiikalla tuetaan taiteen ja kulttuuriperinnön monimuotoisuutta, kulttuurilaitoksia, eri väestöryhmiä ja alueet kattavien palvelujen toteuttamista, luovuuden kehittymistä, kansalaistoimintaa sekä taloudellista kasvua. Ohjelman mukaan otetaan käyttöön verovapaa kulttuuri-setelijärjestelmä.

Lasten ja nuorten kulttuuritoiminnan, taidekasvatuksen ja turvallisen mediaympäristön edellytyksiä parannetaan. Taiteen soveltavaa käyttöä edistetään poikkihallinnollisesti.

Terveyden edistämisen politiikkaohjelman tavoitteina ovat väestön terveydentilan parantuminen ja terveyserojen kaventuminen. Politiikkaohjelma antaa mahdollisuuden vahvistaa ja täydentää jo käynnissä olevaa kehittämistyötä yli perinteisten hallinnon sektorirajojen. Ohjelma korostaa ennaltaehkäisevän terveyden edistämistyön kehittämistä. Ohjelmassa on kiinnitettävä huomiota muun muassa terveyden edis-

tämisen rakenteiden ja niitä turvaavan lainsäädännön kehittämiseen, lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, työikäisten työ- ja toimintakykyyn sekä työhyvinvointiin, ikääntyvien terveyden ja toimintakyvyn edistämiseen, terveyden edistämisen ja ehkäisevän työn vastuiden jakoon ja resurssointiin, liikunnan ja kulttuurin merkitykseen hyvinvoinnin edellytyksenä sekä fyysisen ympäristön terveellisyyteen.

Politiikkaohjelma³⁷ antaa mahdollisuuden ”Terveys kaikissa politiikoissa” -ajattelun mukaisesti vahvistaa ja täydentää jo käynnissä olevaa kehittämistyötä yli hallinnon sektorirajojen. Siinä on kirjattu toimenpiteitä siitä, miten järjestöt ja kulttuuritoiminta voivat edistää terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Ohjelman mukaan ”useat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että taiteella ja kulttuuritoiminnalla on monin eri tavoin vaikutusta ihmisen hyvinvointiin läpi koko elämän. Ihmisten aktiivinen kulttuuritoiminta ja taideharrastukset edistävät myös yhteisöllisyyden kokemusta. Harrastuksissa syntyvät verkostot parantavat elämänhallintaa.”

³⁶ Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 2007

³⁷ Terveyden edistämisen politiikkaohjelma 2007

Ohjelmassa esitetään toimenpide-ehdotuksena, että ”käynnistetään eri hallinnonalojen yhteistyönä kulttuurin terveydellisten ja hyvinvointivaikutusten edistämishanke”.

Kulttuuria ja hyvinvointia käsitellään myös useissa muissa poliittisissa ohjelmissa ja strategioissa sekä kulttuurin että terveydenhuollon saralla niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Euroopan Unionin Kulttuuriohjelman 2007-2013³⁸ tavoitteena on edistää keskinäistä ymmärtämistä, herättää luovuutta ja lisätä eurooppalaisten keskinäistä vuorovaikutusta. Euroopan Unionin perustamissopimuksessa yhteisön tehtäväksi asetetaan yhä tiiviimmän Euroopan kansojen välisen liiton luominen sekä myötävaikuttaminen siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi. Jäsenvaltioiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta on pidettävä arvossa ja niiden yhteistä kulttuuriperintöä korostettava.

Luovuuden ja hyvinvoinnin väliseen yhteyteen on kiinnitetty huomiota muun muassa opetusministeriön luovuusstrategiatyön puitteissa. Luovuusstrategiatyön tavoitteena on toimeksiannon mukaan kiinnittää yhteiskunnan eri toimijoiden huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen yksilöiden, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnin ja menestyksen kannalta, lisätä eri toimin edellytyksiä luovuuteen liittyvien yksilöllisten ja yhteisöllisten voimavarojen käytölle sekä etsiä tasapainoa luovuuteen liittyvien yhteiskunnan kehittämismahdollisuuksien ja kasvavien kilpailu- ja tehokkuusvaatimusten välillä. Luovuusstrategiatyön toimeksianto on laaja, ja sen käsittelemät asiat koskevat kaikkia hallinnonaloja.

Osatyöryhmien yhteenvetoraportin mukaan³⁹ tuli omaksua voimavarakeskeinen ihmis- ja yhteiskuntakäsitys. Esimerkiksi arjen luovuus ei saa vielä sitä arvostusta, joka sille kuuluisi. Yhteiskunnallisessa kehittämistyössä keskitytään usein suuriin asioihin ja rakenteisiin ja unohdetaan arkielämän tärkeät asiat. Kuitenkin juuri arjen kokemukset vaikuttavat mer-

kittävästi siihen, miten yksilöt osallistuvat esimerkiksi yhteiskunnallisiin toimintoihin. Arkiluovuuden takana on usein tekemisen palo ja kutsumus – tunne siitä, että saa tehdä jotain itselle tärkeää. Arkiluovuus auttaa myös selviytymään päivittäisissä ongelmatilanteissa. Näitä arjen kokemuksia tulisi raportin mukaan yhteiskunnallisesti tukea. Selviytymiskokemukset kerryttävät voimavaroja, joita voimme hyödyntää esimerkiksi lähiyhteisössämme tai yhteiskunnassa laajemmin. Poliitiikan ja hallinnon saralla olisi tärkeää nähdä ihminen yksilönä, ei vain viranomaistoimenpiteiden kohteina olevana kansalaisena. On tärkeää saada arjen luovuus ja institutionaalinen toiminta kohtaamaan toisensa tehokkaammin, sillä ne muodostavat merkittävän hyvinvointiyhteiskunnan voimavaran.

Raportissa todetaan, että luovuus tarvitsee aikaa ja tilaa noustakseen esiin. Jatkuva kiire, työn pakkotahisuus ja liiallinen tehokkuuden tavoittelu vaarantavat luovuuden. Alueellisesti luovuuden edistäminen edellyttää eri toimijoiden kohtaamista ja voimavarojen tehokkaampaa yhdistämistä. Valtion ja kuntien rahoitusjärjestelmien kriteereitä ja käyttöä tulisi suunnata uusiin ja innovatiivisiin hankkeisiin, kohtaamipaikkoihin ja luovuustihentymiin. Luovuusstrategian loppuraportti valmistui syksyllä 2006. Siinä nostetaan esiin laajasta luovuuden edistämisen tematiikasta yksitoista yhteiskunnallisen toiminnan kohdetta, joiden kautta luovuus saadaan paremmin yhteiskunnalliseen hyvinvoinnin ja menestyksen käyttöön.⁴⁰

Suomen Kuntaliitto julkaissut vuoteen 2015 ulottuvan sivistyspoliittisen ohjelman Sivistyksen Suunta⁴¹. Ohjelmassa nähdään, että kunnan tarjoamalla ”opetus- ja kulttuuripalveluilla on useita positiivisia ulkoisvaikutuksia muun muassa terveyteen, ihmisten henkiseen vireyteen ja yhteiskunnan kehitykseen. Hyvinvointi yhteiskunnan tulevaisuus turvataan panostamalla resursseja koulutukseen ja kulttuuriin. Niiden merkitys koko Suomen ja alueiden elinkeinoelämälle ja kilpailukyvyllä on lähivuosina entistäkin tärkeämpää.”

³⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös kulttuuri-ohjelman perustamisesta (2007–2013)

³⁹ Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit 2005

⁴⁰ Yksitoista askelta luovaan Suomeen, Luovuusstrategian loppuraportti, Opetusministeriön julkaisuja 2006-:43

⁴¹ Sivistyksen suunta. Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma 2007.

Kulttuuripolitiikan kannalta keskeinen selonteko on taide- ja taiteilijapolitiittinen ohjelma vuodelta 2002⁴² ja sen pohjalta vuonna 2003 tehty valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta⁴³. Taide- ja taiteilijapolitiittisen ohjelman tavoitteena on luovan toiminnan edistäminen. Se sisältää taide- ja taiteilijapolitiikan toimintasuunnitelmat ja kehityksen vaatimat toimenpiteet. Huomiota kiinnitetään taiteen soveltavan käytön myönteisiin mahdollisuuksiin.

Ohjelmassa kulttuuri nähdään luovan itseilmaisun, elämän hallinnan ja niiden yhteisöllisesti tapahtuvan säätelyn ja hyödyntämisen erilaisina ulottuvuuksina. Ohjelman mukaan taiteen ja kulttuurin ilmaisuja ja käytäntöjä suosimalla voidaan parantaa kansalaisten ja koko yhteiskunnan hyvinvointia. Taiteen hyödyntämisellä on monet kasvot, kuten jo aiemmin mainittu taiteen soveltavan käytön mahdollisuus esimerkiksi sairauksien ehkäisemisessä ja hoitotyössä. Esteettisten seikkojen huomioon ottaminen rakentamisessa ja muissa ympäristökysymyksissä vaikuttaa ihmisten viihtymiseen ja kestävän kehityksen edellytyksiin. Kulttuuriteollisuus on markkinoiden toimintaa taiteen ja kulttuurin alueilla, ja se vahvistaa toimintayhteisönsä taloudellista perustaa.

Terveydenhuollon saralla vuonna 2001 aloitettu Terveys 2015 -kansanterveysohjelma⁴⁴ määrittelee Suomen terveystaloutta seuraavien 15 vuoden ajan. Ohjelma perustuu monialaiseen yhteistyöhön ja pyrkii terveyden tukemiseen ja edistämiseen yhteiskunnan eri sektoreilla. Ohjelman tavoitteet ja toimintalinjojen määrittely lähtevät siitä arkiympäristöstä, jossa eletään ja toimitaan. Siksi ihmiset yksilöinä, paikallistaso toimijoina, sekä sosiaali- ja terveystalouden järjestelmä että muut paikalliset palvelujärjestelmät ja järjestöt, elinkeinoelämä ja kulttuuri ovat tärkeitä ohjelman toteutumisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Aja-

tus on, että terveydenhuollon ammattilaiset yhdessä muiden terveyden edellytyksiä luovien ja säilyttävien ammattilaisten kanssa rakentavat terveyttä edistävää toimintaa eri toimintakentillä. Valtionhallinnon rooli on luoda edellytyksiä ja tukea paikallista toimintaa.

Kansanterveyslain (2005/928) mukaan kansanterveysystyöllä tarkoitetaan yksilöön, väestöön ja elinympäristöön kohdistuvaa terveyden edistämistä (mukaan lukien sairauksien ja tapaturmien ehkäisy) sekä yksilön sairaanhoitoa. Kansanterveyslain mukaan kunnan tulee seurata kunnan asukkaiden terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehitystä väestöryhmittäin, huolehtia terveysnäkökohtien huomioon ottamisesta kunnan kaikissa toiminnoissa sekä tehdä yhteistyötä terveyden edistämiseksi muiden kunnassa toimivien julkisten ja yksityisten tahojen kanssa. Laki sisältää uuden käsityksen kansanterveysystyöstä, joka siis voidaan määrittellä terveyden edistämiseksi ja sairaanhoidoksi. Perusterveydenhuollon mahdollisuuksia terveyden edistämiseen pidetäänkin rajallisina, koska se palvelee yksilöitä vailla yhteyttä koko väestöön. Useimmat terveyteen vaikuttavat rakenteelliset asiat ovat terveydenhuollon ulkopuolella, esimerkiksi opetus, maankäyttö, liikennesuunnittelu, kulttuuritoiminta, asuntopolitiikka ja sosiaalitoimi. Lain mukaan julkisen vallan velvollisuus on edistää väestön terveyttä. Tämä viittaa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ehkäisevään toimintaan että yhteiskunnan yleisten olojen kehittämiseen. Tutkimusprofessori Matti Rimpelän (Stakes) mukaan kansanterveysystyö tulisi laajentaa kuntien kaikkeen toimintaan. Näin saavutettaisiin pitkäaikaisia terveysvaikutuksia. Suuria voimavaroja ei tarvita, riittää että päätöksiä tehdään ja käytäntöjä muutetaan niin että ne tukevat terveyttä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu siis yhteiskunnan kaikille alueille.⁴⁵

⁴² Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapolitiittiseksi ohjelmaksi 2002

⁴³ Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta 2003

⁴⁴ Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 – kansanterveysohjelmasta 2001

⁴⁵ Rimpelä 2005

4 Kulttuuri hyvinvoinnin edistäjänä alue- ja maaseutupolitiikassa

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) Kulttuuriohjelma sisältää toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005–2008. Kulttuuriohjelma korostaa taiteen ja kulttuurin merkitystä hyvinvoinnin edistämiseksi sosiaalisuuden (osallistumisen ja yhdessä olemisen) sekä itsensä toteuttamisen kautta. Hyvinvointinäkökulmasta tarkasteltuna olennaista on osallistuminen ja onnistumisen kokemuksen turvaaminen ja niistä seuraava elämyksellisyys ja ilo.⁴⁶ Maaseudun elinkeinorakennetta pyritään uudistamaan edistämällä yksityisen palvelusektorin kehitystä ja korostamalla kunkin alueen vahvuuksia. Elinkeinorakenteen monipuolisuutta maaseudulla pyritään lisäämään erityisesti hyvinvointisektorin, matkailun, kulttuurin ja etätyön kautta. Innovaatioiden synnyttämiseksi ja kehittämiseksi tarvitaan sekä paikallisella, alueellisella, kansallisella että kansainvälisellä tasolla tapahtuvaa verkostoitumista.

Kylät ovat edelleen avainasemassa maaseudun kehittämässä, vaikka ne ovat menettäneet merkitystään perinteisinä, tiiviinä yhteisinä. Kylällä on yhä asioita, joilla on kyläläisille yhteistä merkitystä. Näitä ovat

esimerkiksi alueen ainutlaatuiset arvot, kuten luonto, kulttuuri, tapahtumat ja perinteet. Kylätoiminnan päämääränä on kylän ja sen asukkaiden hyvinvointi. Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma (2003–2007)⁴⁷ pyrki edistämään kylän sosiaalisen pääoman karttumista ja kyläkulttuurin vaalimista. Sitä edistävät juhlat, tapahtumat, kylähistoriikit ja kokoontumispaikkojen rakentaminen ja kunnostaminen. Uudet asukkaat ja vapaa-ajan asukkaat tulisi saada mukaan kylätoimintaan. Kyläyhdistystoiminta onkin kasvu-uralla. Kun 1990-luvun alussa rekisteröityneitä kyläyhdistyksiä oli noin 400, vuonna 2003 toimi noin 3900 kyläyhdistystä, -toimikuntaa tai vastaavaa yhteistyöelintä ja käytössä oli 2600 kylätaloa tai muuta yhteistä kokoontumispaikkaa. Yli 2,5 miljoonaa suomalaista on kylien kehittämistoiminnan piirissä.

Maaseudun toimintaryhmien kehittämisohjelmissa vuosille 2007–2013 lähes puolet ryhmistä on huomioinut kulttuurin positiiviset vaikutukset ihmisten hyvinvointiin. Vahva paikalliskulttuuri nähdään asukkaiden viihtyvyyttä ja elämänlaatua parantavana tekijänä, joka edistää myös arjessa jaksamista. Tästä huolimatta

⁴⁶ Kulttuuriohjelma. Toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005–2008

⁴⁷ Voimaa kuin pienessä kylässä! Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma 2003–2007

vain muutama ryhmä on pohtinut kulttuurin kehittämistä osana hoiva- ja hyvinvointipalveluja. Näiden sektoreiden yhdistämistä ei ole kehittämissohjelmissa juurikaan huomioitu, vaikka juuri kulttuuriyrittäjät ja kulttuuritoimijat voisivat edistää hyvinvointipalvelujen saatavuutta myös tulevaisuudessa.⁴⁸

Kirjastot toimivat kulttuurisina keskuksina omilla alueillaan ja tarjoavat puolueettoman foorumin kaikissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa eläville ihmisille.⁴⁹ Tiloissa järjestetään usein itse lainauksen lisäksi myös esimerkiksi musiikkiesityksiä, taidenäyttelyitä sekä lasten ja nuorten tapahtumia. Kirjastojen voidaan ajatella kehittävän sosiaalista pääomaa, sillä ne toimivat omalla alueellaan kohtaamispaikkana. Kirjastojen avoimuus kaikenikäisille kansalaisille tuo mahdollisuuden myös sukupolvien väliselle kohtaamiselle. Useampiin kirjastoihin hankittu tietotekninen välineistö mahdollistaa kaikille, varallisuudesta riippumatta, mahdollisuuden etsiä tietoa myös tietoverkoston kautta. Suomi on maailman kärkimaita kirjastojen käytön aktiivisuudessa ja kirjojen lukemisessa. Alueellisen kehittämisen näkökulmasta on tärkeää nähdä kirjastojen arvo ja huomioida se kirjastorakennusten rakentamisen ja sijoittamisen suunnittelussa.⁵⁰ Kirjaston kehittämissohjelmassa vuosille 2006–2010 visioidaan, että vuonna 2010 kirjastot levittävät ympäristöönsä hyvinvointia monipalvelukeskuksina ja toisaalta erikoistuneina lähikirjastoina ja kirjastoautopalveluina.

---

⁴⁸ Niskavirta 2006, 30–31

⁴⁹ Kirjaston kehittämissohjelma 2006–2010

⁵⁰ Hyypä & Liikanen 2005

5 Kulttuuri ja työhyvinvointi

Taiteen on todettu antavan voimia ja tarkoitusta elämään. Opetusministeriön teettämän kyselyn mukaan⁵¹ taidenautinnot auttavat jaksamaan työssä ja arkielämässä paremmin. Kaksi kolmasosaa kyselyyn vastanneista katsoi kirjastopalveluilla olevan paljon tai jonkin verran merkitystä jaksamisessa. Vastaavasti yli puolet vastanneista oli sitä mieltä, että konserteilla ja musiikkiesityksillä oli paljon tai jonkin verran merkitystä jaksamisessa. Naisilla merkitys on miehiä suurempi. Eräs työelämän ilmiö on työvoiman naisistuminen ja tasa-arvoasioiden korostuminen. Koska työperäinen stressi on usein ongelma naisvaltaisilla työpaikoilla, taiteen keinot voisivat olla yksi mahdollisuus auttaa näissä ongelmissa.

Taidetta ja sen luomia merkityksiä voidaan ja kannattaa käyttää enemmän työelämän ja työyhteisöjen kehittämisessä sekä työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisessa. Sillä voidaan myös edistää työssä jaksamista. Tämä on tärkeää huomioida varsinkin nykyään, kun työvoiman ikärakenne vanhenee.⁵²

Vuonna 2005 julkaistussa työministeriön strategiasa ”Luova työote – tuottava työ”⁵³ todetaan taiteen ja kulttuurin hyödyntämisen työelämän kehittämisessä olevan vähäistä. Taide ja kulttuuri voivat rikastuttaa työtä ja työyhteisöjä. Luovuutta ja työntekijän henkis-

tä kasvua tukeva työ tulee strategian mukaan mieltää osaksi työsuojelun tavoitteita. Lisäksi tulisi pyrkiä nykyistä suuremmassa määrin kohdentamaan tutkimusta luovuutta tutkivien työmenetelmien ja luovan työympäristön edellytysten selvittämiseen.

EU:n uuden työsuojelustrategian 2007-2012⁵⁴ mukaan tulee pyrkiä tilanteeseen, jossa työ ei aiheuta vaaraa terveydelle, vaan edistää yksilön terveyttä ja hyvinvointia. Tällä seikalla on myös suuri kansanterveydellinen vaikutus. Siksi on tärkeitä, että voidaan tukea kaikkia henkilöitä, jotka ovat työelämässä tai joita koetetaan palauttaa työelämään.

Työkyvystä huolehtiminen ja sen parantaminen on keskeinen kysymys nykyisessä työelämässä. Työntekijöiden toimintakyky, osaaminen ja motivaatio on yritysten menestyksen edellytys. Vielä muutama vuosikymmen sitten yritykset toimivat mesenaatteina omalla alueellaan. Suuryritysten ympärille kehittyi kulttuurimyönteinen ilmasto, joka vaikutti laajalti lähipiiriin niin työntekijöihin kuin heidän perheisiinsä ja alueen muihin asukkaisiin. Työväen yhdistysten piireissä harrastettiin taide- ja kulttuuritoimintaa. Perinteisesti työväentalot ovat toimineet omien alueittensa kulttuurikeskuksina ja esimerkiksi näytelmäpiirien harjoittelu- ja esiintymistiloina.

⁵¹ Viitanen 1999

⁵² Taide on mahdollisuuksia 2002

⁵³ Luova työote – tuottava työ 2005

⁵⁴ Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work.

Suomalaisessa työelämässä on omaksuttu työkyvyn ylläpitämisen malli, joka koostuu neljästä pääalueesta. Toimenpiteet suunnataan samanaikaisesti työntekijään, työyhteisöön, työhön ja työoloihin sekä ammatipätevyyden edistämiseen. Työturvallisuuskeskuksen teettämässä esitutkimuksessa⁵⁵ todetaan, että esimerkiksi sovellettavaksi näille osa-alueille on löydetävissä kuvataiteilijoiden työskentelystä yrityksissä Suomessa ja ulkomailla. Suurimmassa osassa löydetystä esimerkeistä korostuu taiteellisen työskentelyn ymmärtäminen prosessina, ei valmiina lopputuloksena. Taiteellisia harjoituksia on käytetty Saksan elinkeinoelämässä jo vuosikymmenien ajan. Taidetoimintaa on useissa yrityksissä, kuten Ford, Daimler Chrysler, Siemens, Krupps ja DM Drogerie Markt. Saksalaisille yritysjohtajille tehdystä kyselyssä 18 % vastaajista sanoi, että yritys on ymmärrettävissä inhimillisen kehittymisen paikkana. Toinen tärkeä syy taiteen hyödyntämiselle yrityksissä oli mielikuvituksen ja luovuuden kehittäminen.

Ruotsissa, esimerkiksi Länsi-Göötanmaan kunnissa on yritys yhteistyö taiteen keinoin kehittynyt osaksi taidejärjestö Skådebananin toimintaa. Taiteilijat työskentelevät työpaikkojen kehittämistyössä projekteissa, joista osassa taide tuodaan avoimen lopputuloksen periaatteella ja osassa tiettyä lopputulosta tavoitellen mukaan yritysten työpaikkojen arkeen. Taidetoiminta yrityksissä nähdään osana alueen laadullista kehittämistä, jolla etsitään muun muassa luovaa vetovoimaa alueen yrityksiin ja kestäväen kehityksen mukaisia toimintamalleja henkilöstön työhyvinvoinnin kehittämiseen. Toimintaa rahoittavat Ruotsissa ammattiyhdistykset, yritykset ja Kulturrådet.⁵⁶

Taideharjoitusten avulla voidaan vaikuttaa sosiaalisessa kanssakäymisessä syntyviin tilanteisiin, joissa vaaditaan taitoja toisen kuuntelemisessa, omien näkemysten hetkeksi sivuun jättämisessä ja lopputulokseen pääsemisessä intensiivisen vuorovaikutuksen kautta. Tulokset ovat olleet rohkaisevia. Kokemuksellinen oppiminen taiteellisen työskentelyn kautta on osoittautunut tehokkaaksi silloin, kun työelämässä on

kosketeltava uusia menetelmiä ja tunkeudutaan uusille, ennen kokemattomille alueille. Työkyvyn kannalta kokemuksellinen oppiminen voi tukea persoonallista työhyvinvointia uusissa työtilanteissa edistämällä joustavuutta ja stressinhallintakykyä. Fyysisestä kunnosta huolehtiminen on monille tärkeä harrastus ja se on perustellusti vahvasti esillä työterveydenhuollossa. Liikuntaharrastus ei merkitse sitä, että jokaisen pitää olla huippu-urheiluja. Tavoitteena on kuntoilu, jossa jokainen löytää itselleen sopivat lajit kunnon ylläpitämiseksi. Vastaavasti taideharjoitusten tekemisessä ei pyritä huipputaiteen tuottamiseen, vaan korostetaan itse taiteellisen prosessin etuja. Siksi voidaan puhua kaikille kuuluvasta ”kuntotaiteesta”, jolla ylläpidetään henkistä ja sosiaalista hyvinvointia ja edistetään osaamista. Lisäksi työturvallisuuskeskuksen esitutkimuksessa todettiin taideterapian soveltuvan osaksi työterveyshuollon toimintatapoja, jossa sitä voitaisiin käyttää ehkäisevänä, hoitavana ja kuntouttavana menetelmänä yksilön työhyvinvoinnin edistämiseksi.

Kuvataiteilija Irma Kanon on vetänyt useana vuonna Invalidisäätiön sairaala Ortonissa henkilökunnan taidekerhoa. Kanonin mielestä henkilökunta tarvitsee vaativan työn vastapainoksi elämyksiä, onnistumisen kokemuksia, rohkeutta ja mielihyvää, jota oma luovuus parhaimmillaan antaa. ”Moni sanoo tuntien jälkeen, että onneksi jaksoin tulla. Väsymys haihtuu ja virkistyminen lisää puhtia. He kokevat suurta iloa saadessaan maalauksen tai piirroksen valmiiksi alusta loppuun. Pirstaleinen aika vaatii eheytymistä. Taide on oiva tapa rakentaa minäkuvaa ja etsiä kokemukseräisiä taitoja. Tunne ja kokemus – ’minä luon ja maalaan’ – on kerrassaan upea. Rohkeus luomisessa lisää rohkeutta muillakin elämänalueilla ja hälventää pelkoja. Myös epäonnistuminen ja tyytymättömyys omaan maalaukseen on välillä kohdattava. Se kuuluu kehittymisen elinikäiseen prosessiin. Aina ei voi onnistua.”⁵⁷

Työsuojelurahaston tukemassa hankkeessa toteutettiin yleisötyöpajoja työpaikkakiusaamista käsitelleen näytelmän ”Iso Sininen” yhteyteen. Hanke toteutettiin vuosina 1998–1999. Hämeenlinnan kaupunginteatteri etsi yleisötyöpajojen avulla mahdollisuutta lisätä teatterin näkyvyyttä ja toimia alueellaan keskustelun virittäjänä. Toisaalta Työsuojelurahaston tavoitteena oli kokeilla taiteen käyttöä osana työnohjausta, työpaikkakiusaamisen ehkäisyssä sekä muissa

⁵⁵ von Brandenburg 2003

⁵⁶ www.vg.skadebanan.org

⁵⁷ Taide tuottaa hyvää oloa 2002

työyhteisön kehittämistä koskevissa kysymyksissä. Eri yleisöosallistujaryhmät osallistuivat hankkeeseen osana työyhteisön kehittämistä tai vain puhtaasti työpaikan virkistystoimintana. Työpajoissa tarkasteltiin erityisesti työpaikan kulttuuria ja ilmapiiriä, joissa risteilevät erilaisten ihmisten toimintatavat, arvot ja tavoitteet. Yleisötyöpajakokeilu otettiin myönteisesti vastaan. Vettäjäiden mukaan draamapedagogiikka työvälineenä sopii erääksi menetelmäksi työyhteisön ongelmanratkaisuprosesseissa. Vaikka draama ei sellaisenaan avaa työyhteisön lukkoja, se vapauttaa mielikuvitusta näkemään erilaisia ratkaisuja vaikeille tilanteille. Teatteri, draama ja työnohjaus voidaan siis yhdistää toisiaan täydentäviksi prosesseiksi.⁵⁸

---

⁵⁸ <http://www.tsr.fi/tutkimus/tutkittu/hanke.html?id=98154>

6 Kulttuuritoiminta sosiaali- ja terveysalalla

Sosiaali- ja terveystoimen alueella on saatu myönteisiä kokemuksia yli kymmenen vuoden ajan maassamme toimineesta Terveyttä kulttuurista -verkostosta. Verkoston taustalla oleva Arts in Hospital -hanke syntyi osana Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kulttuurikehityksen vuosikymmentä 1988–1997 leviten kaikkiaan 18 jäsenmaahan. Suomessa perustettuun projektiin lähtivät mukaan muun muassa Suomen kuntaliitto, Taiteen Keskustoimikunta, Stakes ja Jorvin sairaala. Projektien aikana useat alueelliset taidetoimikunnat osallistuivat Terveyttä kulttuurista -toiminnan osaprojektien toteutukseen ja tukemiseen.⁵⁹

Hallinnonalojen väliinputoamiset ovat ongelma hankkeilla, joissa on uusia epätavallisia esimerkkejä. Ne ovat usein kuitenkin omassa laadussaan innovatiivisia ja siksi arvokkaita. Vielä jokunen aika sitten vammaisille suunnatut taidehankkeet tuntuivat tipahtavan hallinnonalojen väliin: kulttuurisektori on perinteisesti mieltänyt vammaisten taidehankkeet sosiaali- ja terveystoimen piiriin kuuluviksi ja päinvastoin.

Tilanne on kuitenkin muuttunut viime vuosina; opetusministeriö on ottanut vammaisten sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen kulttuuristen oikeuksien toteutumisen yhdeksi painopisteekseen. Ministeriössä on

valmisteltu taiteen ja kulttuurin saavutettavuusohjelma vuosille 2006–2010. Lisäksi vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen osoitettu määräraha on lähes nelinkertaistunut vuodesta 2004 (390 000 euroa vuonna 2008). Määrärahasta on tuettu useita vammaisten omia ja vammaisille suunnattuja hankkeita, kuten esimerkiksi Maaseudun sivistysliiton yhteistyössä Vaalijalan kuntoutuskeskuksen kanssa toteuttamaa Voimataide -hanketta. Hankkeessa kehitetään kuntouttavan ja osallistavan taidetoiminnan menetelmiä kokeilemalla sekä kansainvälisen verkottumisen ja vertailun kautta.⁶⁰

Saksassa toimii Kunst im Krankenhaus -verkosto, joka on osa kansainvälistä Arts in Hospitals -liikettä. Stuttgartissa sijaitsevan Robert Bosch-sairaalan aatteellisena lähtökohtana on osaaminen ja inhimillisyys auttamisessa ja parantamisessa. ”Kaiken mitä sairaalassa tapahtuu, täytyy palvella potilaiden tervehtymistä.” Taide sairaalassa ei ole vain koristelua, vaan sen tehtävänä on välittää lämmintä ilmapiiriä, kodikkuutta ja toivoa potilaille ja henkilökunnalle. Erityinen toimikunta, johon kuuluu muun muassa taideasiantuntijoita, sairaalan työntekijöitä ja arkkitehtejä, valikoi sairaalassa esillä olevat teokset. Kokoelmaan ei haluta sisällyttää teoksia jotka esittävät pelkoa, väkivaltaa, näköalattomuutta tai masennusta. Sen sijaan halutaan suosia teoksia jotka voivat auttaa kohtaamaan kärsimystä ja surua. Taideterapeuttien toiminta sairaalassa

⁵⁹ Liikanen 2003

⁶⁰ <http://www.msl.fi/index.php?pid=3&cid=35>

täydentää hoitoja mahdollistamalla potilaille aktiivisen luovan tekemisen. Sairaala toimii myös kouluttajana ja korostaa humanisuutta henkilökunnan suhteen.⁶¹

Pohjoismaiden lisäksi ainakin Ranskassa, Saksassa, Hollannissa ja Iso-Britanniassa on hyödynnetty taidetta terveydenhuollossa. Taiteen rooli sijoittuu tällöin laajasti nähtynä kolmelle alueelle:

- taiteen (taideteosten) käyttö fyysisessä ympäristössä,
- taide-esitykset ja taiteilijavierailut ja
- erityiskoulutettujen kuvataide-, tanssi-, näyttämötaide- ja musiikkiterapeuttien tekemä työ.⁶²

Taideterapiatyöskentelyllä voidaan ehkäistä, hoitaa ja kuntouttaa monenlaisia jaksamiseen liittyviä oireyhtymiä, kuten stressiä, uupumusta, masentuneisuutta sekä elämän kriiseihin, ikääntymiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia. Se onkin hyvä esimerkki siitä, kuinka taide ja siihen liittyvät muut kulttuurin muodot voivat kokemuksellisuuden kautta edistää sekä yksilöllisyyttä, että yhteisöllisyyttä. Taideterapia voi olla elvyttävää, sisäisiä voimavaroja tukevaa toimintaa, jossa henkilö työskentelee rauhallisessa tilanteessa yksin tai pienessä ryhmässä terapeutin johdolla. Työskentely voi olla meditatiivista, oman itsen kuuntelua.

Helsingin yliopistollisen keskussairaalan (HYKS) Psykiatriakeskuksessa (entinen Hesperian sairaala) on musiikkiterapiaa toteutettu vuodesta 1963 alkaen. Musiikkiterapia on kuntoutus ja hoitomuoto, jossa musiikin eri elementtejä (rytmi, harmonia, melodia, äänensävy, dynamiikka jne.) käytetään vuorovaikutuksen keskeisenä välineenä yksilöllisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Terapiahoitosuhteessa potilas voi musiikin kuuntelun, soiton, laulun ja musiikin sekä tekstin luomisen avulla tutkia ja työstää problematiikkaansa. Musiikkiterapiaa käytetään yleensä kokonaishoidon osana tai polikliinisisille potilaille sovituna jatkohoitona muiden hoitomuotojen rin-

nalla. Musiikkiterapia on psykoterapian erityissovellus ja musiikkiterapeutin ammatissa yhdistyvät sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteen ammattitaito musiikin alan ammattitaitoon.⁶³

Asuinympäristössä helposti saavutettavat puistot ja puutarhat penkkeineen ovat tervetullut paikka yhteisiin tapaamisiin naapureiden kanssa niin lapsiperheille kuin vanhuksillekin. Laitosympäristössä eläville asiakkaille ja henkilökunnalle puutarhan äänimaailma voi olla musiikkia melun rasittamalle kuulolle ja vähentää siten stressiä. Suihkulähteen solina, lintujen laulu ja lehtien havina rauhoittavat ja auttavat jaksamaan. Terapeuttisessa puutarhatoiminnassa pyritään sekä puutarhan hoidon että puutarhassa oleskelun avulla edistämään terveyttä ja hyvinvointia. Jo 1800-luvulla Philadelphian Friends Hospitalissa rakennettiin puisto, jonka avulla haluttiin vaikuttaa potilaiden aisteihin ja tunteisiin rauhallisessa ympäristössä. Suomessa puistomaisia, potilaiden hoitamia ympäristöjä rakennettiin esimerkiksi Niuvanniemen, Pitkäniemen, Lapinlahden ja Kellokosken sairaalan yhteyteen. Puisto sairaalan yhteydessä tarjoaa hyvän ympäristön kuvataiteelle, kuten esimerkiksi Helsingin keskustassa olevan invalidisäätien sairaala Ortonin veistospuisto osoittaa.⁶⁴

USA:ssa on kriminaalihuollon asiakkaiden parissa käytetty taidetta muun muassa itsetuntemuksen ja vuorovaikutteisuuden taitojen kehittämiseen. Kriminaalihuollon asiakkailla ovat aiemmin muilla keinoilla toteutetut hoitokokeilut onnistuneelle elämäntaitojen rakentumiselle osoittautuneet tehottomiksi, koska ne eivät ole erityisesti keskittyneet tukemaan näitä seikkoja. Sen sijaan taiteet ovat saaneet paljon huomiota, sillä ne ovat tehokkaita välineitä silloin, kun pyritään voittamaan elämäntaitojen oppimiseen liittyviä esteitä ja tukemaan sekä oppimista, että itsetuntemusta.⁶⁵

⁶¹ http://www.rbk.de/01_08.html

⁶² Syrjästä esiin 1998

⁶³ <http://www.hus.fi/default.asp?path=1,32,660,546,956,5414,5597>

⁶⁴ Rappe 2005

⁶⁵ Gussak, & Ploumis-Devic 2004

7 ITE-taide ja oma vapaus

ITE-taide on itseoppineiden taidetta ja sikäli irrallaan ammattitaiteen kentästä. ITE-taiteen ilmentymät ovat kuitenkin hyvin kaukana tyypillisestä harrastelijataiteilijan ilmaisusta. ITE-taiteilijan ilmaisu on originellia ja rosoista, harrastelijataiteilija pyrkii usein jäljentämään ”oikeaa” taidetta mahdollisimman tyylipuhtaasti.

Suomalaisessa nykykansantaiteessa toteutuu tarve vaikuttaa omaan elämänlaatuun ja toimia omasta ympäristöstä käsin. Nimitys ITE-taide syntyy lyhenteestä ”itse tehty elämä”. Monet ITE-taiteilijat ovat itseoppineita ja taiteellisen ilmaisun tarve on saattanut herätä elämän käännekohdissa ja kriiseissä. ITE-taiteessa tekemisen itseisarvollisuus ja vapaus voittavat velvollisuudet.

Maaseudun Sivistysliitto aloitti suomalaisen ITE-taiteen valtakunnallisen kartoituksen vuonna 1998. Sittemmin etsintää on tarkennettu Varsinais-Suomessa ja Pohjanmaalla, ja parhaillaan ITE-tekijöitä etsitään Kainuusta. Tekijöiden esiin nostaminen ja tunnetuksi tekeminen omassa lähipiirissä on koettu vastavuoroisen palkitsevaksi. Tekijät itse ovat kokeneet esille pääsyn tunnustukseksi ja arvonnannoksi, joka on kohottanut heidän itsetuntoaan ja tietoisuuttaan tekemisensä

merkityksellisyydestä. Paikkakunnan asukkaat ovat myötemielisen asennoitumisensa ja kiinnostuksensa kautta osoittaneet, että ITE-taiteella on merkitystä myös yhteisöllisen identiteetin rakentumisessa. Tuoreimpiin alueellisiin kartoituksiin on ollut helppo saada mukaan myös alueelliset organisaatiot ja kunnat, jotka ovat kertoneet ITE-taiteen tuovan myönteistä imagoarvoa ja innostusta luovaan ajatteluun, mainitut tahot ovat myös osallistuneet kartoitushankkeiden rahoitukseen.⁶⁶ Kaustisten näyttelyn yhteydessä ITE-taiteesta julkaistiin kirja, jossa Martti Honkanen on esittänyt seuraavan määritelmän: ”Nykykansantaide on arjen luovuuteen liittyvää toimintaa, jossa tekijät voivat jatkaa ja uusintaa perinteisempää kansantaidetta tai käyttää ihmiskunnan uusimpia keksintöjä omaperäiseen itsensä ilmaisuun ja parhaimmillaan paremman elämänlaadun saavuttamiseen”⁶⁷.

Nykykansantaiteesta järjestettiin ensimmäinen näyttely Kaustisilla vuonna 2000. Näyttely on sittemmin kiertänyt myös Raumalla, Kajaanissa ja Helsingissä. Kaustisten Kansantaiteenkeskukseen perustettiin vuonna 2002 ITE-nykykansantaiteen museo⁶⁸.

⁶⁶ Yksityinen tiedonanto, Raija Kallioinen, Maaseudun Sivistysliitto, 2006

⁶⁷ Sederholm 2004

⁶⁸ http://www.kaustinen.net/museot/index.asp?luokka_id=22&main=1

8 Yhteisötaide ja osallisuus

Yhteisötaide (community art, new genre public art) tarkoittaa taidetta, jota tehdään yhteisön ehdoilla, yhteisön jäsenten kanssa ja heitä varten toiminnallisella, performatiivisella tavalla. Yhteisötaiteessa korostetaan erityisesti kommunikointia ja vuorovaikutusta. Yhteisötaiteilijat toimivat paikallisen kulttuurin edistäjinä. He järjestävät alueella tai yhteisöissä ammattitaiteilijoiden ohjaamaa kurssitoimintaa myös sellaisille asukkailla, joiden elämään taide ei yleensä kuulu. He myös ideoivat ja organisoivat ympäristötaidehankkeita sekä paikallisia kulttuuritapahtumia. Yhteisötaiteen pyrkimyksenä voi olla muutoksen luominen tai huomion kiinnittäminen esimerkiksi yhteisön elinoloihin.

Sosiokulttuurinen innostaminen oli mukana 1960-luvulla Unescon toiminnassa ja sitä käytettiin muun muassa Latinalaisessa Amerikassa elämänmuutosten, sosiaalisen nousun ja ihmisten elämänlaadun parantajana. Sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteena on kulttuurisen tasa-arvon lisääminen, jossa innostajat toimivat välittäjinä taiteen ja kansan välillä. Erityisesti Anglosaksisissa maissa toiminta suuntautui yhteisötaiteen käyttöön (community art).

Kuvataiteilija Lea Kantonen⁶⁹ on käsitellyt väitöstyössään yhteisötaiteen kenttää ja vallitsevaa alan terminologiaa. Kantosen tutkimus perustuu taiteellisiin projekteihin eri alkuperäis- ja pienten kansojen nuorten kanssa Meksikossa, Virossa ja Suomen Lapissa. Keskeistä projekteissa on ollut valtaväestön ja vähemmistön nuorten kohtaaminen. Kantonen esittää tutkimuksessaan ajatuksen yhteisötaiteesta kompromissien

taiteena, jossa olennaista ei ole kysyä, onko projekti onnistunut vai epäonnistunut. Sen sijaan tähdellistä on pyrkiä lisäämään ymmärrystä keskusteltavasta aiheesta ja keskustelemisesta ylipäätään. Kantosen mukaan keskustelutaide voidaan nostaa yhteisötaiteen käsitteen rinnalle, vaikka se ei olekaan valmis metodi. Monikulttuurisessa ja kulttuurien välisessä keskustelutaiteessa voi valtasuhteita ilmentävä tila olla yhtä hedelmällinen kuin perinteisempi neutraali tila.

Seppo Väänänen esittelee Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen lopputyössään ”Yhteisötaide käytäntönä ja osana opetussuunnitelmaa” kolmea yhteisötaidehanketta. Projektit toteutettiin erilaisissa ympäristöissä ja ohjaajien ja osallistujien taustat olivat hyvin vaihtelevia. Väänäsen mukaan yhteisötaiteessa olennaista on yhteisön jäsenien tapa ja kyky osallistua projektiin. Osallistujien olisi hyvä tulla hankkeeseen mukaan jo suunnitteluvaiheessa, välttääkseen avustajan rooliin ajautumista. Kaikissa kolmessa projektissa keskeistä oli osallistujien ilmaisun kehittäminen. Yhteisötaideprojekteissa innostamalla osallistujia luovaan toimintaan jonka avulla pyritään muuttamaan yhteisön normeja ja käytäntöjä. Väänäsen tutkimien projektien tarkoituksena oli yhteisön tai ryhmien sekä niiden sisäisen yhteistyön laadullinen kehittäminen.⁷⁰

⁶⁹ Kantonen 2005

⁷⁰ Väänänen 2006

9 Kolmannen sektorin merkitys

Kolmas sektori on nostettu esille keskustelussa siitä, miten kansalaisten tarvitsemat hyvinvointia lisäävät palvelut voidaan turvata jatkossakin. On ymmärretty, että kansalaisyhteiskunnan toiminnot eivät ole vain puuhastelua ja harrastamista, vaan niillä on tärkeä yhteiskuntapoliittinen merkitys. Kansalaisyhteiskunnan merkityksen nähdään korostuvan tulevaisuudessa, koska se tuottaa henkistä hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa, jotka ovat inhimilliselle elämälle kaikkein tärkeimmät. Suurin haaste kansalaisyhteiskunnalle on laadukkaan tekemisen turvaaminen osaamista lisäämällä⁷¹.

Roope Mokka ja Aleksi Neuvonen käsittelevät Sitran julkaisemassa tink tank – puheenvuorossaan ”Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla” uusia ajatuksia hyvinvointiin⁷². Heidän mukaansa muun muassa sitoutumisen puute ja vieraantuminen omasta palvelutapahtumasta on eräs pääsyy ihmisten pahoinvointiin ja syrjäytymiseen. Yksilön näkökulmasta hyvinvointi tarkoittaa luottamusta siihen, että on oman itsensä herra. Lisäksi hyvinvointi on nähtävä yksilön omana aktiivisesti osallistumisena hyvinvointinsa rakentamiseen, sillä se on osa identiteettiä ja arkea. Moka ja Neuvosen mukaan hyvässä yhteiskunnassa turvallisuus, terveys ja hyvinvointi lähtevät ihmisen arjesta, teoista ja yhteisöistä.

Saksassa⁷³ on kehittynyt ikääntyneiden piirissä erilaisia kolmannen sektorin verkottumismahdollisuuksia, joissa ikäihmiset kehittävät yhdessä uusia asumismuotoja vaihtoehtona yksin asumiselle tai palvelutaloasumiselle. Verkostot toimivat alueellisesti ja niiden tarkoituksena on informoida kiinnostuneita tulevista yhteisörakennushankkeista tai vapaista paikoista jo olemassa olevissa yhteisöissä. Helsingin seudulla sosi-

aalisena asumismuotona syntynyt Loppukiri-talo⁷⁴ on hyvä esimerkki tällaisesta toiminnasta. Se valmistui Arabian rantaan keväällä 2006. Talossa on 58 omistusasuntoa ja 490 neliön yhteistilat, joissa laitetaan ruokaa yhdessä ja harrastetaan kulttuuria.

Julkisella vallalla olisi monin tavoin mahdollista tukea ja rohkaista kolmannen sektorin kehittymistä⁷⁵. Esimerkiksi teatteriharrastus on Suomessa hyvin suositua ja se koskettaa vuosittain useita satoja tuhansia ihmisiä. Se on suhteessa asukasmääriin erityisen suositua maaseutupaikkakunnilla. Arviolta 800 erilaisessa harrastusryhmässä toimii 20000 harrastajaa, toteaa Heikki Susiluoma⁷⁶ harrastajateatteria Lapualla käsittelevässä tutkimuksessaan. Teatteriharrastus kasvattaa hänen mukaansa paikkakunnan sosiaalista pääomaa monella tapaa:

- 1) Teatterityöhön osallistuvien yksilöiden taitojen kasvamisen kautta.
- 2) Teatteritoiminnan liittymisenä niin taloudellisesti, kulttuurisesti kuin sosiaalisestikin paikkakunnan muuhun elämään. Lapualla esimerkiksi kulttuurimatkailuun.
- 3) Teatterikappaleiden kautta paikkakunnan historian ymmärryksen ja identiteetin kasvattamiseen.

---

⁷¹ Harju 2005

⁷² Mokka & Neuvonen 2006

⁷³ <http://www.ekir.de/eeb-nordrhein/pisa/wohnen/index.htm>

⁷⁴ <http://aktiivisetseniorit.fi/>

⁷⁵ Sirkkala 2006

⁷⁶ Susiluoma 2005

10 Esimerkkejä hankkeista eri aihealueilta

10.1 Taide arjen hyvinvoinnissa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa

Rohkeus, ilo ja kriittisyys – Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa -ohjelmahanke

Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa -ohjelmahankkeen tarkoituksena on kartoittaa taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia arjen hyvinvoinnin edistämisenä ja sisällyttää keskusteluun luovan talouden lisäksi myös sosiaali- ja terveystalouden sekä kulttuurin kysymykset. Lähtökohtana on luoda yhteyksiä esimerkiksi opetusministeriön ja sosiaali- ja terveystalouden välille.

Ohjelmahankkeen suunnittelu käynnistyi syksyllä 2005 ja se on lanseerattu nykytaiteen museo Kiasman seminaarissa 17.5.2006. Työ sisältää asiantuntijayhteistyötä, koulutusta ja ohjelmasuunnittelua, käytännön kokeiluja ja projekteja. Kohderyhminä projekteille ovat eri tavoin yhteiskunnasta vieraantumisuhan alla olevat ryhmät. Projektissa kehitetään lisäksi taiteen soveltavaa käyttöä esimerkiksi työyhteisöissä ja työssäjaksamisen edistämiseksi. Rohkeus, ilo ja kriittisyys -seminaarin (2006) suunnittelussa ja ohjelmatyössä ovat olleet mukana muun muassa Nykytaiteen museo Kiasma, Stakes, Teatterikorkeakoulu, Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osasto,

Kuvataideakatemia, Helsingin kaupungin kulttuuri-asiankeskuksen Kaupunkikulttuuriyksikkö, Terveystaiteen Kulttuurista -verkosto ja työministeriö. (Nykytaiteen museo Kiasman projektiesite)

Hankkeessa syntynyt kirja ”Taide keskellä elämää”⁷⁷ julkaistiin hankkeen toisessa seminaarissa Eduskunnassa 22.11.2007, joka järjestettiin yhteistyössä Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnan kanssa. Julkaisu koostuu eri asiantuntijoiden lukuisista artikkeleista koskien taidetta osana arkea, yhteisöä ja elämänlaadun parantamista.

Taantuvan kaupunkialueen elvyttäminen

Euroopan unionin (EU) Urban II -yhteisöaloiteohjelman tavoitteena oli taantuvien kaupunkialueiden taloudellinen ja sosiaalinen elvyttäminen sekä kestävä kehityksen edistäminen. Helsingin ja Vantaan Urban II -ohjelman kohdealue on itäisellä pääkaupunkiseudulla. Hanke toteutettiin vuosina 2001–2006.

⁷⁷ Bardy 2007

Ohjelman ydinalueita ovat Myllypuro, Kontula, Länsimäki ja Hakunila sekä näihin tukeutuvat kaupunginosat kuten Vesala ja Kivikko. Aluetta reunustavat ohjelma-alueeseen kuuluvat Itäkeskuksen, Herttoniemen, Roihupellon ja Hakkilan työpaikka-alueet sekä Länsisalmen, Ojangan ja Sotungin alueet. Asuin-alueita yhdistää niiden etäinen sijainti merenrannasta, kaupunkien keskustojen palveluista ja työpaikkakasvun keskittymistä sekä alueiden kerrostalovaltaisuus ja alhainen status. Ohjelma jakautui kahteen osaan. Yritystoiminnan ja työllisyyden kehittämisen avulla pyrittiin parantamaan yritystoiminnan toimintaedellytyksiä ja edistämään työttömien työllistymistä. Asukkaiden omatoimisuuden tukemisen toimintalinjan avulla kannustettiin asukkaita osallistumaan ympäristön laadun parantamiseen ja tietoyhteiskunnan taitojen kartuttamiseen. Lisäksi kehitettiin uusia yhteistyö- ja palvelumalleja osallisuuden lisäämiseksi.

Kaupunkikulttuuri näkyi paikallisten asukasjärjestöjen järjestäminä alueellisina tapahtumina ja juhlina, ympäristötaideteoksina ja yhteisötaiteena. Taiteilijoiden työn tavoitteena oli tuoda lähiöelämä esiin tasavertaisena osana helsinkiläistä kaupunkikulttuuria. Kulttuuri lisää asumisviihtyvyyttä kaikissa muodoissaan. Aluetapahtumat, juhlat ja perinnetiedon keruu ovat tärkeitä asukkaille myös lähiöiden julkisuuskuvan kannalta. (<http://www.urbanfinland.info/>)

10.2 Lapset ja nuoret, koulutus ja vapaa-aika

Koulu ja kulttuuri - hanke

Vuosina 1998–2001 toteutetun Koulu ja kulttuuri (Koku) -hankkeen tavoitteena oli kehittää koulun taide- ja kulttuurikasvatusta siten, että se tukee lasten ja nuorten itsetunnon kehittymistä. Tavoitteena oli, että kulttuurista tulee elimellinen osa lasten ja nuorten elämää kouluissa ja koulun ulkopuolella. Tarkoituksena oli kehittää koulun kulttuuritoimintaa ja sitä tukevia verkostoja, ja tukea koulun opetussuunnitelmatyön kehittämistä taideaineiden ja muiden aineiden yhteistyön tehostamiseksi. Lisäksi pyrittiin kehittämään koulujen ja taiteen perusopetuksen välistä yhteistyötä.

Hankkeessa oli mukana 17 kuntaa, ja sen toivotaan antavan ideoita myös muille kunnille. Yhteistyö kunti-

en ja Opetushallituksen välillä toteutettiin KOKU-yhdyshenkilöiden, kummien, avulla. Kummit seurasivat tapahtumia omissa kunnissaan, osallistuivat erilaisiin tapahtumiin ja kokosivat tietoa kuntien hankkeista ja konsultoivat niitä. Seminaareja järjestettiin yhteensä neljä. Tavoitteena oli vaihtaa kokemuksia projektien toteuttamisesta kunnan tasolla ja kouluissa. Seminaareihin osallistui yhteistyökumppaneita, kuten läänintaiteilijoita, museoiden, teattereiden, tanssiryhmien ja musiikkimaailman edustajia. (<http://www.edu.fi/julkaisut/koku2001.pdf>)

Suomen Tammi

Suomen Tammi on Opetushallituksen, Museoviraston ja ympäristöministeriön yhteistyöverkosto, joka tukee kulttuuriperinnön opetusta kouluissa ja oppilaitoksissa. Uusi sopimus yhteistyöverkostosta solmittiin vuosille 2005–2008. Vuosittain on tarkoitus järjestää keskustelufoorumi, jossa tarkastellaan kulttuuriperintöopetuksen tilaa. Alueellista toimintaa tuetaan opetuksen ja kulttuuriperintöalan asiantuntija-avulla. Yhteistyöverkostossa hoidetaan tiedotusta eri tahojen välillä ja edistetään opettajille tarjottavaa kulttuuriperintöalan täydennyskoulusta. Lisäksi tuetaan kansalaisjärjestöjä niiden ympäristökasvatustyössä. Kehittämistyön tueksi julkaistaan eri aihealueisiin liittyvää materiaalia ja järjestetään osahankkeiden tapaamistilaisuuksia. Kulttuuriperintö pyritään ottamaan entistä enemmän huomioon uusissa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmissa. Opetuksen tavoitteena on välittää kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle. Toiveena Suomen Tammi -verkostolla on, että kaikki koulut ja oppilaitokset voivat ottaa vapaasti ideoita omiin suunnitelmiinsa verkoston kokemuksista. Kokemuksia on koottu projektimuotoisella toiminnalla vuodesta 1998 asti. Niitä on esitelty projektin tuotamissa lehdissä, kirjoissa, näyttelyissä ja internetissä. (<http://www.edu.fi/projektit/tammi/>)

Harrasta ja opiskele Mäntässä

Hankkeessa yhdistetään opetuksen ja harrastusten välinen yhteistyö siten, että harrastamalla esimerkiksi kuvataiteita, musiikkia tai salibandya, voi suorittaa osan opintoja. Hanke pyrkii kehittämään Mäntän

imagoa taidekaupunkina ja seutua koulutuksellisenä keskuksena. Hankkeella halutaan parantaa alueellista kilpailukykyä ja vetovoimaa ja edistää paikallisen kulttuurin säilymistä ja kehittymistä sekä lisätä paikallisten toimijoiden ja harrasteryhmien aktiivisuutta tai yhteistyötä. (<http://www.mantta.fi/hjom/>)

Syrjäytyminen, eriarvoisuus ja etniset suhteet Suomessa - SYREENI

SYREENI-projektissa tutkittiin monitieteellisesti vuosina 2000–2003 etnisiä suhteita, syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. Tutkimuksen painopisteet hankkeissa vaihtelivat, mutta enemmistö oli painottunut etnisten suhteiden tutkimukseen. Hankkeet kattoivat lähes kaikki kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan edustamat tieteenalat. Lisäksi eri tieteenalojen erilaiset teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat olivat varsin hyvin edustettuna. SYREENIn osaprojektissa, SYREENIn Taimi - Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen, tutkittiin Stakesin ja Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osaston toimesta taiteellisen ilmaisun toiminnan merkitystä sellaisten lasten ja nuorten itseyttämyksen ja kulttuurisen identiteetin tukemisessa, jotka maahanmuuton tai vaikeiden sosiaalisten olosuhteiden vuoksi ovat syrjäytymisvaarassa. Kysymystä lähestyttiin sekä teoreettisesti että käytännöllisesti työskentelemällä lasten kanssa.

Ensimmäisenä osatehtävänä oli pohtia teoreettisesti ja filosofisesti etnisyyden, syrjinnän, syrjäytymisen, ulkopuolisuuden ja monikulttuurisuuden käsitteellisiä ja ilmiötason kysymyksiä yhteiskunnan, erityisesti sen kasvatustieteen järjestelmän konstruktiona sekä taiteen ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallisia ja vaihtuvia merkityksiä.

Tutkimuksen toinen osa perustui toimintatutkimukselliseen ajatteluun, jolloin tarkastellaan taiteellisen ilmaisun mahdollisuuksia tukea syrjäytymisvaarassa olevien lasten kulttuurisen ja oman identiteetin selkiytymistä ja vahvistumista. Tämä osuus toteutettiin kahdessa kontekstissa, monikulttuurisessa koulussa ja lastenkodeissa. Oletuksena oli, että taiteen keinoin voidaan tukea lasten ja nuorten itseyttämystä ja toisen kohtaamista. Keskeisenä sisältönä ovat lasten taiteen eri keinoin kertomat elämäntarinat. Tut-

kimukseen liittyi myös lasten kanssa työskentelevien koulutusprojekti ja ajatus, että aikuisten on niin ikään kohdattava omat elämäntarinansa ennen kuin sisäistynyt taiteellinen ja ilmaisullinen toiminta lasten kanssa on mahdollista. Kolmantena tavoitteena oli koota teoreettisesta ja empiirisestä tutkimuksesta johtopäätöksiä sosiaali-, kasvatustieteen- ja terveystieteeseen järjestämällä koulutustapahtumia ja seminaareja. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, <http://www.joensuu.fi/syreeni/tutkimusprojektit.html>)

10.3 Terveys ja kulttuuri

HAKKU - Hyvinvointia ja kuntoa kulttuurista

Mikkelin ammattikorkeakoulu, Euroopan sosiaalirahasto ja opetusministeriö käynnistivät projektin, jonka tavoitteena oli vahvistaa arjen kulttuurin ja taiteen roolia sosiaali- ja terveysalan hoito- ja kuntoutusyksiköiden ja -yhteisöjen toiminnassa. Projekti toteutettiin vuosina 2004–2006. Hankkeen ensisijaisina kohderyhminä olivat mukana olevien sosiaali- ja terveysalan toimintayksiköiden asiakkaat ja henkilökunta, sekä hankkeen toteuttamiseen osallistuvat kulttuuri- ja taidealan toimijat. Keskeisiä kohderyhmiä olivat lisäksi projektin toteuttamiseen osallistuvien koulutusyksiköiden opiskelijat ja opettajat. Hankkeen tulosten levittämisen kautta siitä voivat hyötyä koko Etelä-Savon maakunnan sosiaali- ja terveystoimen henkilöstö, kulttuuri- ja taidealan toimijat, päättäjät ja heidän kauttaan sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjät ja heidän omaisensa. Osana Hakku-hanketta kehitettiin Kulttuuri osana hyvinvointipalveluja -erikoistumisopinnot, jotka soveltuvat sosiaali-, terveys- ja kulttuurialan kentällä työskenteleville ammatillisille. Erikoistumisopinnot toteutettiin Mikkelin ammattikorkeakoulun Terveysalan laitoksen opintoina yhteistyössä Kulttuuri-, nuoriso- ja sosiaalialan laitoksen kanssa. Erikoistumisopintojen tavoitteena oli antaa ammatillisille valmiuksia kulttuurin ja taiteen käyttöön hoito- ja hoiva-alalla. Opinnoissa perehdyttiin taiteen ja kulttuurin merkitykseen ihmisen hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Opiskelu sisälsi käytännön harjoituksia taiteen käytöstä sekä ohjeistusta tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämiseen. Opiskelija kehitti omia valmiuksiaan

taiteen tekijänä ja erilaisten tapahtumien tuottajana. Opetuksen tavoitteena oli lisäksi antaa kulttuurialan toimijoille valmiuksia olla osana hoito- ja hoiva-alan työyhteisöjä. Saadun palautteen mukaan monet projektin aikana alkunsa saaneet toimintamuodot jäivät elämämaan pilottiyksiköiden toiminnassa projektin päätyttyä. Mutta taide- ja kulttuuritoiminnan mahdollistamiseksi tarvitaan myös rahoitusta, joka tulisi päättäjien huomioida, todetaan loppuraportissa.

http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/loppuraportti_S84755.html

Taide- ja kulttuurialan työmenetelmät Turun ammattikorkeakoulussa

Turun ammattikorkeakoulun Kulttuurin täydennyskoulutuksessa on ollut opiskelijoina kasvatuksen, sosiaali- ja terveydenhoitoalan sekä opetusalan ammattilaisia, jotka haluavat täydentää osaamistaan taide- ja kulttuurialan työmenetelmillä. Opittuja menetelmiä he ovat siirtäneet suoraan omaan työhönsä esimerkiksi autististen, kuulovammaisten, vanhusten, neurologisista sairauksista tai vammoista kärsivien parissa työskentelyyn. Koulutukset ovat liittyneet nukketeatteriin, musiikkiterapiaan, yhteisötaiteeseen, yhteisöteatteriin (foorum-teatteri) ja yhteisötanssiin (esimerkiksi pyörätuolitanssi). Koulutukset ovat olleet suosittuja eli tarvetta tämän tyyppiseen toimintaan työyhteisöissä on.

<http://www.turkuamk.fi/public/default.aspx?nodeid=7786>

Galleria Orton

ORTON Invalidisäätien sairaalan kahviossa toimii "Galleria ORTON", jossa on asiakkaiden sekä säätiön henkilökunnan iloksi kerran kuukaudessa vaihtuva taidenäyttely. Näyttelytoiminta alkoi vuonna 2001 ja sen jälkeen näyttelyssä on esiintynyt Suomen eturivin kuvataiteilijoita. Vuonna 2004 Invalidisäätien galleriatoiminta laajeni myös teospuistoksi.

<http://www.invalidisaatio.fi>

Elämyksiä kulttuurista

Halikon sairaalan Elämyksiä kulttuurista -projektin (2000–2002) tavoitteena oli potilaiden, omaisten ja läheisten sekä henkilökunnan vuorovaikutuksen edistäminen. Vuoden 2001 aikana käynnistettiin kolme

osaprojektia:

- kulttuuri- ja juhlaperinteen elvyttäminen,
- kuntoutusyksikön potilaiden, omaisten ja läheisten sekä henkilökunnan kulttuurihanke sekä
- hyvinvointia kulttuurista henkilökunnalle -hanke.

Projekti toteutettiin yhteistyössä alueen taiteilijoiden, kulttuurijärjestöjen, omaisjärjestöjen ja oppilaitosten kanssa.

http://www.mielenterveysseura.fi/terveytta_kulttuurista/p.htm

Maailman ihanin tyttö -projekti ja voimauttavan valokuvan menetelmä

Maailman ihanin tyttö on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen sekä kymmenen helsinkiläisessä Hyvösen lastenkodissa kasvaneen tytön ja nuoren naisen vuonna 1998 alkanut yhteisöllinen valokuvaprojekti. Maailman ihanin tyttö -projekti perustui voimauttamisen (empowerment) ideaan ja ajatukseen siitä, että jokaisella on oikeus olla oman elämänsä maailman ihanin. Tytöt eivät ole mukana ensisijaisesti lastensuojelunuorten edustajina, vaan tyttöyden asiantuntijoina. He pohtivat teemoja jotka koskettavat kaikkia ihmisiä. Projektissa on kehitetty menetelmä, jolla valokuvaa voi käyttää oman minän ja elämäntarinan tutkimiseen, voimauttavasti perheessä tai työyhteisössä, sekä ammattimaisessa kasvatus- tai hoitotyössä.

<http://www.voimauttavavalokuva.net/>

10.4 Yhteisölähtöisyys

Art and Wellbeing - Australialainen tutkimus taiteen käytöstä yhteisöllisen hyvinvoinnin kehittämisessä

Australian yhteisöllisen kulttuurin kehittämisneuvosto (Community Cultural Development Board) teetti vuonna 2002 tutkimuksen, jossa muun muassa kerättiin käytännön esimerkkejä siitä, kuinka osallistavaa taidetta voidaan käyttää hyvinvoinnin lisäämiseksi yhteisöissä. Esimerkkejä on kerätty yhteensä 18 eri puolilta Australiaa. Esimerkit on ryhmitelty alla oleviin seitsemään pääluokkaan, jotka edustavat hallituksen

painopistealueita yhteisöjen hyvinvoinnin edistämisessä.

- 1) Terveys ja sen tukeminen, mukaan lukien myös sosiaaliset ja ympäristölliset näkökannat ja keinot.
- 2) Ekologisesti kestävä kehitys, jossa huomioidaan tulevien sukupolvien tarpeet ympäristöllisellä, sosiaalisella, taloudellisella ja luonnon voimavarat huomioon ottavalla suunnittelulla.
- 3) Julkinen rakentaminen ja tilasuunnittelu, joiden suunnittelussa on otettava huomioon hyviä kehitysesimerkkejä.
- 4) Maaseudun elävöittäminen, joka koskee erityisesti maanviljelysvoittoisia alueita.
- 5) Yhteisön elinkelpoisuuden vahvistaminen, jossa huomioidaan erityisesti hallituksen antamat suositukset yhteisöjen oman ongelmanratkaisukyvyn kehittämiseen koskien sosiaali-, talous- ja ympäristökysymyksiä.
- 6) Aktiivinen kansalaisuus, jossa mahdollistetaan kansalaisten ja yhteisöjen osallistuminen paikallishallinnolliseen suunnitteluun.
- 7) Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäisyyn ja kulttuurisen moninaisuuden tukemiseen tähtäävien strategioiden kehittäminen, joissa huomioidaan, etnisyys, sukupuoli, sosioekonominen asema ja psyykkinen/fyysinen vammaisuus.

Raportin mukaan kulttuurin rooli yhteisöjen kehittämisessä voidaan nähdä kahdelta kannalta:

- Instrumentaalinen rooli, jossa taide on nähtävissä välineenä esimerkiksi kasvatuksessa ja persoonallisuuden kehittämisessä.
- Transformoiva rooli, joka lisää tietoa, luottamusta ja sosiaalista pääomaa ja antaa tilaa luovuudelle yhteisön kehittämisessä ja uusien ratkaisujen etsimisessä.

Tutkimuksessa kokeiltiin seuraavanlaisia malleja:

- Toimintamalleja, joissa yhteisön kulttuurikehitysaloitteet voivat toimia integroituina osina hallituksen pitkän tähtäimen strategioihin.

- Potentiaalisten yhteisötaiteellisten menetelmien hyödyntämistä uusissa toimintatavoissa liittyen vaikeimpiin sosiaalisiin, ympäristöllisiin ja taloudellisiin haasteisiin.
- Tapoja, joilla yritykset, hallinto ja alueelliset organisaatiot voivat tulla mukaan yhteisön kulttuuriseen kehittämiseen niin, että kehitetään luottamusta, tietoa ja sosiaalista pääomaa avuksi monimutkaisten haasteiden ratkaisemisessa.
- Potentiaalisia mahdollisuuksia vaikuttaa hallinnon toimintaan poikkisektorisen kulttuuritoiminnan kehittämisessä.

Käytännön kokeilut osoittavat, että alueelliset yhteisölliset luovat prosessit voivat olla tehokkaita keinoja ja muun muassa tiedon, sitoutuneisuuden, sosiaalisen pääoman ja ekologisesti kestävä kehityksen tukemisessa. (Mills, Deborah & Brown Paul, 2004)

Yhteisölähtöistä taide-hyvinvointi -toimintaa Iso-Britanniassa

Iso-Britanniassa on pyritty kehittämään arviointimenetelmiä yhteisölähtöisessä taide- ja hyvinvointitoiminnassa. "A review of evaluation in community-based art for health activity in the UK" - raportin tilaajana oli Health Development Agency (HDA). Laajan selvityksen, joka sisältää 150 dokumenttia 64 projektista, tekijänä oli Centre for Arts and Humanities in Health and Medicine (CAHHM). Yhteisölähtöisten taide- ja hyvinvointiprojektien määrä on lisääntynyt Britanniassa nopeasti vuoden 1996 jälkeen. Projekteissa oli mukana 34 alueellista toimipaikkaa, 13 alueellista terveysorganisaatiota, viisi hoitokotia ja 14 sairaalaa. Suurin osa projekteista toteutettiin Englannissa, lisäksi muutamia Walesissa ja Irlannissa. Projektien kohderyhminä olivat muun muassa nuoret, iäkkäät henkilöt, mielenterveyspotilaat, nuoret ja ikäihmiset yhdessä, vammaiset ja erityisopetusta tarvitsevat. Raportissa todetaan, että projektit sisälsivät useita näkökulmia terveyteen ja hyvinvointiin, mutta vain vähän suoria tavoitteita terveyteen vaikuttamisessa. Johtopäätöksissä todettiin lisäksi, että vaikka taide hyvinvoinnin kehittämisessä näyttää toimivan hyvin lääketiede-ter-

veydenhoito-kontekstissa, on virheellisestä olettaa, että päämäärät olisivat täysin samat. (Angus 2002)

10.5 Kulttuurinen senioritoiminta

Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista seniorille – Kaakkoissuomalainen verkostohanke

Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista seniorille -hankkeessa tutkittiin taiteen ja kulttuurisen osallistumisen merkityksiä ja mahdollisuuksia ennaltaehkäisevässä ja kuntouttavassa vanhustyössä. Projektin tavoitteina olivat muun muassa senioreiden kulttuurisen tasa-arvon ja osallisuuden lisääminen, ikäihmisten ”näkyväksi tuleminen”, taideaktiiviteettien välityksellä hyvinvoinnin edistäminen, psykososiaalinen kuntoutus ja syrjäytymisen ehkäisy.

Hanke oli Haminan, Kotkan, Kuusankosken ja Lappeenrannan yhteinen verkosto-hanke, jossa kehitettiin sosiokulttuurisia työmenetelmiä ikäihmisten psykososiaaliseen kuntoutukseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Kussakin kaupungissa oli työryhmä, joka vastasi paikallisesta suunnittelusta ja toteutuksesta. Yhteistyötä tehtiin sosiaali-, terveys- ja kulttuuritoimen, eläkeläis- ja muiden järjestöjen sekä oppilaitosten kanssa. Paikallisia toimintaympäristöjä olivat Senioreiden Kulttuurikahvilat, jotka toimivat nettikahviloina sekä palveluohjauksen ja senioritiedottamisen paikkoina. Kahviloissa järjestettiin myös pienryhmätoimintaa. Humanistisen ammattikorkeakoulun (Humak) Joutsenon koulutusyksikkö järjesti hankkeessa tarvittavan koulutuksen. Hanketta ohjasi eri kaupunkien, Humakin ja Socomin edustajista muodostettu ohjausryhmä. Hanke oli verkostoitunut kansainvälisesti Lontoossa toimivan Age Exchange -keskuksen sekä Suomen Terveyttä kulttuurista verkoston kautta. Mukana hankkeen rahoituksessa olivat muun muassa sosiaali- ja terveysministeriö, kunnat ja paikallisyhdistykset. Hanke toteutettiin vuosina 2005–2007.

http://www.socom.fi/hankkeet/h_vanhusty_ky_sosku_tehy.html

Ikäihmiset teatterin tekijöinä

Leonie Hohenthal-Antinin senioriteatteria koskeva väitöskirja (2001) liittyi teatteritutkimukseen, jossa iän ja näyttölemisen suhdetta eritellään poikkitieteellisesti. Hohenthal-Antinin tutkimus lähestyi senioriteatteria teatteritieteen ja sosiaaligerontologian kautta ja avasi tietä kohti uutta tieteenhaaraa - taidegerontologiaa. Näyttelijöiden ja myös katsojien kuvaamia teatterin tekemisen merkityksiä Hohenthal tulkitsi Mihaly Chikszentmihalyin muotoileman flow-teorian pohjalta. Tutkimuksen malliesimerkkinä toimii 1995 aloittanut Mikkelin päiväkeskuksen senioriteatteri Kutkutus, jonka keski-ikä on 75 vuotta. Teatteri on vahva henkisen hyvinvoinnin väline toteuttaa itseään myöhemmällä iällä. Kutkutuksen toiminnassa mukana olleille teatterista on tullut elämäntapa ja teatterin tekemisen kautta löytyy elämisen mieli. Tutkimuksen mukaan seniorinäyttelijöiden luonteva ja vapautunut ilmaisu yllätti katsojansa. Samalla se kuitenkin paljasti katsojan ennako-odotukset, kulttuurisen piilosyrjinnän ja ikäihmisten kulttuurisen toiminnan valtavajeen. (Hohenthal-Antin 2001) http://frontix.internetix.fi/fi/asiakkaat/kutkutus/sisalto/04_www_sivut/04_teatteri/?C:D=345214

Ristijärven seniorit

Ristijärvestä kehitetään paikkakuntaa, jossa erikoistutaan ikääntyvien asumiseen, palvelemiseen ja hoitamiseen elinkeinopohjalta. Kohteena ovat oman paikkakunnan ja Kainuun ikäihmiset, paluumuuttajat, matkailijat sekä vapaa-ajan asukkaat. Taiteen ja kulttuurin Senioriakatemioita on erityisesti iäkkäämmille suunnattu opintojärjestelmä. Akatemioita sijaitsee Ristijärvellä ja sitä johtaa Oulun Yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen konsortio. Senioriakatemiassa voivat opiskella kaikki taiteesta ja kulttuurista kiinnostuneet, iästä ja pohjakoulutuksesta riippumatta. Toiminnan perustavoitteena on tukea ikäihmisten psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia. Ikäihmisille on tarjolla ajankohtaista tutkimustietoa ja mahdollisuus omaehtoiseen yliopistolliseen opiskeluun. Kokeiluopetus alkoi kesällä 2005.

http://www.kainuu.fi/index.php?mid=4_164&la=fi
<http://www.senioriakatemia.eu/>

Esimerkkejä Saksasta ikääntyneille suunnatusta kulttuuri- ja hyvinvointitoiminnasta

Saksassa on perustettu kansainvälinen Kultur und Alter-verkosto eurooppalaisten kulttuuriammattilaisten ja koulutuslaitosten välille. Verkoston tarkoituksena on kehittää uutta, seniorien tarpeisiin sopivaa kulttuuritoimintaa. Verkosto toimittaa myös internet-sivustoja osoitteessa www.age-culture.net. Verkoston koordinaattorina toimii Saksalainen Institut für Bildung und Kultur (IBK-Remscheid). Hanketta seuraa Nordrhein-Westfalen-alueen paikallishallinto Landesministerium für Generationen, Familie, Frauen und Integration (NRW).

<http://www.age-culture.net>

10.6 Kulttuurituotanto ja toimijaverkostot

Taideapteekki

Taideapteekin tavoitteena on kehittää ja tuotteistaa toimijaverkoston yhteistyönä monipuolista taide- ja kulttuurivalikoimaa ”apteekin hyllylle” verkkoon, kaikkien saataville. Kohderyhmänä on Etelä-Karjalan ja Etelä-Kymenlaakson alueella toimivat taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajat, hoito- ja palveluyksiköt sekä avohuolto. Taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajat edustavat useita taiteenaloja, kuten musiikkiesitykset, laulu, laulattaminen, teatteri, tanssi, sirkus- ja estradi-taide sekä kirjallisuus ja lausunta. Projektia hallinnoi Kymenlaakson ammattikorkeakoulu INNOMARE, yhteistyökumppaneinaan ovat Kaakkois-Suomen taidetoimikunta, Humanistisen ammattikorkeakoulun Joutsenon koulutusyksikkö sekä Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Hanke on saanut rahoitusta Euroopan Unionilta ja Etelä-Suomen lääninhallitukselta.

<http://www.kakspy.com/taideapteekki/>

Käsityö – yrittäjyys - hyvinvointi

Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisussa ”Käsityö–yrittäjyys-hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja” on kartoitettu käsityöyrittäjyyden mahdollisuuksia hyvinvoinnin tuottamisessa. Projektissa on muun muassa kartoitettu tutkija- ja verkostoyhteistyönä yrittäjyyden hyvinvointitoiminta-alueita ja verrattu niitä käsityötuotteiden ja -palvelujen kuluttajien hyvinvointikokemuksiin ja merkityksenantoon. Eri alojen yhteistyö vaatii muun muassa tuotekehittelyä, tutkimusta, markkinointia ja käsityöyrittäjien verkostoitumista etenkin sosiaali- ja terveystieteen julkisen ja yksityisen sektorin toimijoiden kanssa. (Kälviäinen 2005)

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

- Angus, John, A review of evaluation in community-based art for health activity in the UK. Health Development Agency, London 2002. Saatavissa: <http://www.publichealth.nice.org.uk/page.aspx?o=502245> (14.1.2008)
- Baklien, B & Carlsson, Y 2000. Helse och kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsning på kultur och helsefremmende virkemiddel. NIBR:s projektrapport 2000:11. Oslo: NIBR.
- Bardy Marjatta, et.al. (toim.) 2007. Taide keskellä elämää. Nykyaiteenmuseum Kiasman julkaisuja 106/2007. Like.
- Gussak, David E. & Ploumis-Devick, Evelyn 2004. Creating wellness in correctional populations through the arts: An interdisciplinary model. Vol.29, no 1/2004.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös kulttuuri-ohjelman perustamisesta (2007–2013). PE-CONS 3656/1/06. Saatavissa: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fi/06/st03/st03656-re01.fi06.pdf> (14.1.2008)
- Harju, Aaro 2005. Kansalaisjärjestöt luovat perustaa hyvinvoinnille. Helsingin Sanomat, Mielipidepalsta 22.8.2005. Saatavissa: http://www.asialinja.info/site/harju/lehtikirjoitus_220805.html (14.1.2008)
- Hohenthal-Antin, Leonie 2001. Luvan ottaminen. Ikäihmiset näytelmän tekijöinä ja kokijoina. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 191, 2001.
- Hyypä Markku T. et. al. , 2007. Individual-level measures of social capital as predictors of all-cause and cardiovascular mortality: a population-based prospective study of men and women in Finland. Eur J Epidemiol (2007) 22:589–597.
- Hyypä, Markku T. 2007. Elinvoimaa yhteisöllisyydestä. Kirjassa: Taide keskellä elämää. Kiasma, Helsinki. Like.
- Hyypä, Markku T. & Liikanen Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Edita, Helsinki.
- Hyypä, Markku T. 2003. Terveyttä ja elinvoimaa yhteisöllisyydestä, Suomen Lääkärilehti 10/2003.
- Hälsa på lika villkor – andra steget mot nationella folkhälsomål. Delbetänkande av Nationella folkhälsokommittén. Stockholm, SOU 1999:137. Saatavissa: <http://www.regeringen.se/sb/d/402/a/22547;jsessionid=aHu4NrTrT29-> (14.1.2008)
- Ikääntyvän väestön palvelut syrjäseuduilla 2006. Keskustelualoitteet. Sisäasiainministeriön julkaisuja 55/2006. Saatavissa: [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/840FF7F19C6B12C3C225723D0027DBDA/\\$file/552006.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/840FF7F19C6B12C3C225723D0027DBDA/$file/552006.pdf) (14.1.2008)
- Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work. Commission of the European Communities 2007, COM(2007) 62 final. Saatavissa: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0062en01.pdf (14.1.2008)
- Kaitavuori, Kaija 2006. Arvot, arvioinnit ja vaikuttavuus. Arviointi ja vaikuttavuus taidemuseotyössä. Taidemuseoalan teemapäivät 9-10.2.2006. Saatavissa: http://www.fng.fi/fng/rootnew/fi/kehys/pdf/arvot_arvioinnit_vaikuttavuus_kaitavuori.pdf (14.1.2008)
- Kantonen, Lea 2005. Teltta -kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. Taideteollinen korkeakoulu, Helsinki, 2005.
- Kellman, Julia 2004. The place of art in health care, an interdisciplinary view. Visual arts research, 2004. Vol.29, no 1/2004.
- Kirjaston kehittämisohjelma 2006-2010. Kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena. Opetusministeriön julkaisuja 2006:44. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2006/Kirjaston_kehittämisohjelma.html (14.1.2008)
- Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit. Opetusministeriön julkaisuja 2005:35. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2005/kolme_puheenvuoroa_luovuuden_edistamisesta_luovuusstrategian_os?lang=fi&extra_locale=fi (14.1.2008)
- Konlaan, Boinkum Benson 2001. Cultural experience and health. The coherence of health and leisure time activities. Umeå University Medical Dissertations, New Series No. 706, 2001.
- Kultur för hälsa - En exempelsamling från forskning och praktik. Rapport 2005:23 Statens folkhälsoinstitut. Kalmar 2005. Saatavissa: <http://www.fhi.se/upload/ar2005/rapporter/r200523kulturforhalsa0510.pdf> (14.1.2008)
- Kulttuuri-ohjelma. Toimenpiteitä maaseudun kulttuurin toimintaedellytysten edistämiseksi vuosille 2005-2008. Julkaisu 2/2005, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Vammala 2005.
- Kälviäinen, Mirja (toim.) 2005. Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. KTM Julkaisuja 9/2005. Helsinki.

- Laki kansanterveyslain muuttamisesta 928/2005. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050928> (14.1.2008)
- Liikanen, Hanna-Liisa 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital-hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Luova työote – tuottava työ. Työelämälähtöiseen luovuuteen perustuva tuottavuusstrategia. Työhallinnon julkaisu 345. Työministeriö, Helsinki 2005. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj345.pdf (14.1.2008)
- Mills, Deborah & Brown, Paul 2004. Art and Wellbeing. Australia Council for the Arts. Sydney. Saatavissa: http://www.australiacouncil.gov.au/publications/community_arts_and_culture/art_and_wellbeing2 (14.1.2008)
- Mokka, Roope & Neuvonen, Aleksi 2006. Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen asialla. Sitran raportteja 69, Helsinki.
- Niskavirta, Maija 2006. Kulttuuri maaseudun toimintaryhmien kehittämisohjelmissa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 8/2006. Vammalan kirjapaino, Vammala.
- Pirnes, Esa 2002. Taidepolitiikka muuttuvassa kulttuuripolitiikassa. Kirjassa: Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, Opetusministeriö, Helsinki.
- Pirnes, Esa 2008. Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. Jyväskylän studies in education, psychology and social research 327, Jyväskylä.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Valtioneuvosto 2007. Helsinki. Saatavissa: <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf> (14.1.2008)
- Rappe, Erja 2005. Koe puutarhan lumo. Koe! nro 1/05. 11-13.
- Rimpelä, Matti 2005. Puheenvuoro: Kansanterveyslaki uudistuu. Dialogi 2/2005.
- Rissanen, Lea 1999. Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen. Hoitotieteen- ja terveyshallinnon laitos, Oulun yliopisto ja Yleislääketieteen yksikkö, Oulun yliopistollinen sairaala, Oulu. Saatavissa: <http://herkules oulu.fi/isbn9514254414/html/c74.html> (14.1.2008)
- Sava, Inkeri & Vesänen-Laukkanen, Virpi 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. PS-Kustannus, Juva.
- Sederholm, Helena 2004. Luovuuden ytimessä – nykykansantaidetta Suomessa. Kirjassa: Rhodes, Colin. Toinen taide, luovat erot. Maahenki Oy, Jyväskylä.
- Siivonen, Katriina 2003. Mikä on kulttuurisesti kestävä? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. Kulttuurin tutkimus 20 /2003
- Sirkkala, Ritva 2006. Maaseudun palveluaukot ja kolmas sektori. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki. Saatavissa: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/98/Maaseudun_palveluaukot_ja_kolmas_sektori.pdf (15.1.2008)
- Sivistyksen suunta - Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. 2007. Kuntaliitto. Helsinki. Saatavissa: <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p070117091616@.pdf> (14.1.2008)
- Smith, Richard 2002. Spend (slightly) less on health and more on the arts. BMJ 2002; 325;1432-1433. Saatavissa: <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/325/7378/1432> (14.1.2008)
- Summary of the significance of culture for health. An anthology of examples from research and practice. Swedish National Institute of Public Health. Saatavissa: <http://www.fhi.se/upload/ar2005/ovrigt/cultureforhealth0505.pdf> (6.2.2008)
- Susiluoma, Heikki 2005. Lapualla muilutetaan teatterin lavalle. Harrastajateatteri paikkakunnan voimavarana. Saatavissa: http://www.ekoportti.fi/ekointernet/teatteri/teatteriraportti_verkkoversio310106.pdf (15.1.2008)
- Syrjästä esiin. Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Eurooppa-työryhmän raportti Euroopan Neuvostolle 1998. Taiteen keskustoimikunta, tutkimus- ja tiedotusyksikkö, Helsinki.
- Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi 2002. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO, Opetusministeriö, Helsinki. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_41_TAO.pdf?lang=fi (14.1.2008)
- Taide tuottaa hyvää oloa. Orton Invalidisaatiön tiedotuslehti 2/2002. Saatavissa: <http://orton.navigo.fi/html/orton/www.invalidisaatio.fi/verkkolehti/alasivu7bf8.html?cd=21060&doc=21101&bigcd=21059> (14.1.2008)
- Terveyden edistämisen politiikkaohjelma 2007. Valtioneuvosto, Helsinki. Saatavissa: <http://www.vn.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/terveys/ohjelman-sisaeltoe/fi.pdf> (14.1.2008)
- Terveyden edistämisen suunnitelma vuodelle 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Saatavissa: <http://stm.fi/Resource.phx/hankk/hankt/tervedi/index.htm.i755.pdf> (14.1.2008)
- Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapoliitikasta 2003, Opetusministeriö, Helsinki. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_166_opm20.pdf?lang=fi (14.1.2008)

Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 –kansanterveysohjelmasta 2001. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. Julkaisuja 2001:4. Saatavissa: <http://www.terveys2015.fi/terveys2015.pdf> (14.1.2008)

Viitanen, Reijo 1999. Kulttuuripuntari 1999. Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja Nro 9/1999. Opetusministeriö, Helsinki.

Voimaa kuin pienessä kylässä. Valtakunnallinen kylätoimintaohjelma 2003-2007. Suomen Kylätoiminta ry - kylien valtakunnallinen yhteistyöjärjestö. Saatavissa: <http://www.maaseutuplus.fi/files/download/kylaohjLyhw-20040513.pdf> (14.1.2008)

von Brandenburg, Cecilia 2007. Taide ja työhyvinvoinnin edistäminen – tehokkuusajattelua vai elämänlaadun parantamista? Kirjassa: Bardy Marjatta, et.al. (toim.), Taide keskellä elämää. Nykyaikamuseo Kiasman julkaisuja 106/2007. Like, Keuruu.

von Brandenburg, Cecilia 2003. Kuvataide työhyvinvoinnin ja työtoiminnan tukena - Uusia näkökulmia ja käytännön esimerkkejä. Raporttisarja 2003/1, Työturvallisuuskeskus, Helsinki

Väänänen, Seppo 2006. Yhteisötaide käytäntönä ja osana opetussuunnitelmaa. Lopputyö, Taidekasvatuksen osasto, Kuvataideopetuksen koulutusohjelma: Muuntokoulutus. Taideteollinen Korkeakoulu, Helsinki.

Yksitoista askelta luovaan Suomeen 2006. Luovuusstrategian loppuraportti. Opetusministeriö, Helsinki. Julkaisuja 2006:43. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2006/Yksitoista_askelta_luovaan_Suomeen?lang=fi&extra_locale=fi (6.2.2008)

Internet-osoitteet

Saatavissa (14.1.2008)

Age culture.net -verkoston verkkosivut <http://www.age-culture.net/index.php?lang=en>

Aktiiviset seniorit, Arabianrannan Loppukiri-senioritalo <http://aktiivisetseniorit.fi/>

European Culture Portal (Euroopan komissio) http://europa.eu.int/comm/culture/portal/index_en.htm

Henkistä väkivaltaa käsittelevän näytelmän yhteyteen liittyvien työpajojen järjestäminen. Tätä on tutkittu-tietokanta, Työsuojelurahasto 1999. Saatavissa: <http://www.tsr.fi/tutkimus/tutkittu/hanke.html?id=98154> (14.1.2008)

ITE-nykykansantaiteen museo. Kansantaiteenkeskus. Kaustinen http://www.kaustinen.net/museot/index.asp?luokka_id=22&main=1

Kultur i arbetslivet. Svenska Kulturrådet http://www.kulturradet.se/templates/KR_Page.aspx?id=782&epslanguage=SV

Kunst im Krankenhaus -verkoston verkkosivut http://www.rbk.de/01_08.html,

Maaseutupolitiikan YTR:n kulttuuriteemaryhmä <http://www.maaseutupolitiikka.fi/index.phtml?s=74> (14.1.2008)

Oman elämänsä ihminen – Voimavarana taide. Vaalijalan kuntayhtymän ja Maaseudun Sivistysliiton yhteinen projekti. Saatavissa: <http://www2.msl.fi/index.php?pid=3&cid=20> (14.1.2008)

Skådebanan Västra Götaland <http://www.vg.skadebanan.org>

Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (THU) – ohjelma. Kiasma <http://www.kiasma.fi/index.php?id=1128&L=0&FL=1>

Terveyttä kulttuurista – projekti. Suomen Mielenterveysseura http://www.mielenterveysseura.fi/terveytta_kulttuurista/Toiminta- ja taideterapia. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin verkkosivut <http://www.hus.fi/default.asp?path=1,32,660,546,956,5414,5597>

Tukholman lääninmuseon ja Karolinska Institutin projekti <http://www.lansmuseum.a.se/prog/index.html>

Wohnen mit Verantwortung (Vastuullinen asuminen) <http://www.ekir.de/eeb-nordrhein/pisa/wohnen/index.htm>

Liite

Ohjausryhmän jäsenet opetusministeriön ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kulttuuriteemaryhmän kulttuuri ja hyvinvointi –kartoitusprojektissa vuosina 2005-2006

Eväsoja Marjatta, kulttuurijohtaja, Etelä-Pohjanmaan liitto

Kauppinen Kaisa, tutkimusprofessori, Työterveyslaitos

Kuhmonen Pirkko Liisi, kulttuuriteemaryhmän puheenjohtaja, kehittämispäällikkö OPM

Laukkanen Johanna, kulttuuriteemaryhmän sihteeri (YTR), projektisihteeri, OPM

Liikanen Hanna-Liisa, projektipäällikkö, pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA

Merja Saarela, Hyvinvoinnin koulutus- ja tutkimuskeskuksen johtaja, Hämeen ammattikorkeakoulu

Salmenperä Matti, johtaja, Työministeriö

Sava Inkeri, emeritaprofessori, Taideteollinen korkeakoulu, taidekasvatuksen osasto

Siivonen Katriina, projektipäällikkö, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun Kauppakorkeakoulu

Vanhanen Sari, suunnittelija, Turun ammattikorkeakoulu, Täydennyskoulutus- ja palvelukeskus

Vanhanen Elise, aikuiskoulutuspäällikkö, Turun ammattikorkeakoulu

Lappalainen Hilikka, selvitysmies, Itä-Savon kuntayhtymä

von Brandenburg Cecilia, taidekasvattaja/taideterapeutti, projektiassistentti, kulttuuriteemaryhmä YTR

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2008 ilmestyneet

- 1 Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset
yrittäjyysintentioiden muutokset
- 2 Liikuntatoimi tilastojen valossa; Perustilastot
vuodelta 2006
- 3 Kohti kestävä kehitystä.
Pedagoginen lähestymistapa
- 4* Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma
2009–2012
- 6 Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet
2007–2011

---

* Ei painettu, vain verkossa

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

MAASEUTU-
POLITIIKAN
YHTEISTYÖRYHMÄ

Julkaisumyynti / Bokförsäljning:

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin yliopisto

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 978-952-485-515-0 (nid.)

ISBN 978-952-485-516-7 (PDF)

ISSN 1458-8110